

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

Diplomová práce

České Budějovice 2010

ŠÁRKA ZIMOVÁ

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

**Zkušenosti se zaváděním školních
vzdělávacích programů**

Diplomová práce

České Budějovice 2010

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Renata Jandová

Vypracovala:

Šárka Zimová

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice:

podpis

Chtěla bych vyjádřit vřelé poděkování Mgr. Renatě Jandové za laskavé a odborné vedení diplomové práce, za její podnětné připomínky a náměty k zamyšlení. Poděkování také patří pedagogům za spolupráci a v neposlední řadě také kolegům a rodině, kteří mi byli velkou oporou.

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Z historie reformátorství českého školství.....	9
3	Současná reforma českého školství	14
3.1	Školská reforma a její konkretizace vůči jednotlivým stupňům českého školství	16
3.1.1	Předškolní vzdělávání.....	16
3.1.2	Povinná školní docházka	17
3.1.3	Základní školství.....	18
3.1.4	Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami	19
3.1.5	Střední vzdělávání	19
3.1.6	Vyšší odborné školy	21
3.1.7	Vysoké školství.....	21
4	Základní terminologie.....	23
4.1	Rámcově vzdělávací programy	23
4.1.1	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	23
4.2	Školní vzdělávací programy	25
4.3	Cíle základního vzdělávání	26
4.4	Klíčové kompetence	27
4.4.1	Kompetence k učení	28
4.4.2	Kompetence k řešení problémů	28
4.4.3	Kompetence komunikativní.....	29
4.4.4	Kompetence sociální a personální	30
4.4.5	Kompetence občanská	31
4.4.6	Kompetence pracovní	31

4.5	Vzdělávací oblasti	32
4.5.1	Jazyk a jazyková komunikace	33
4.5.2	Matematika a její aplikace	34
4.5.3	Informační a komunikační technologie	34
4.5.4	Člověk a jeho svět.....	35
4.5.5	Člověk a společnost	35
4.5.6	Člověk a příroda	36
4.5.7	Umění a kultura	36
4.5.8	Člověk a zdraví.....	37
4.5.9	Člověk a svět práce.....	37
4.6	Průřezová témata	38
4.6.1	Osobnostní a sociální výchova	38
4.6.2	Výchova demokratického občana.....	39
4.6.3	Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech ...	40
4.6.4	Multikulturní výchova	41
4.6.5	Environmentální výchova.....	42
4.6.6	Mediální výchova	43
5	Tvorba ŠVP.....	44
5.1	Motivace ke změnám.....	44
5.2	Důkladné prostudování RVP ZV	45
5.3	Analýza podmínek školy	45
5.4	Plán tvorby ŠVP	45
5.5	Samotná tvorba ŠVP	46
5.5.1	Identifikační údaje	46

5.5.2	Charakteristika školy	46
5.5.3	Charakteristika školního vzdělávacího programu	47
5.5.4	Učební plán.....	47
5.5.5	Učební osnovy	47
5.5.6	Hodnocení žáků a autoevaluace školy.....	48
6	Shrnutí.....	52
7	Výzkum.....	53
7.1	Cíl výzkumu a jeho hypotéza	53
7.1.1	Cíl výzkumu	53
7.1.2	Hypotézy.....	54
7.2	Metoda výzkumu	54
7.3	Průběh šetření a výběrový soubor	55
7.4	Analýza sbíraných dat	56
7.5	Diskuse	62
8	Závěr	63
9	Anotace	64
10	Seznam použitých zdrojů.....	65
10.1	Použitá literatura.....	65
10.2	Internetové zdroje.....	66
11	Přílohy.....	67
11.1	Příloha I – Systém kurikulárních dokumentů.....	67
11.2	Příloha II – Činnost koordinátora	68
11.3	Příloha III – dotazník.....	69

1 Úvod

Školství je mnohdy považováno za obraz národa. Jsou to právě školy, které mají za úkol připravit mladé lidi na jejich budoucí roli občana ve společnosti. Dnešní svět je světem, ve kterém jsou na jedince kladeny stále větší nároky. „*Svět, do kterého dospějí dnešní žáci, bude od každého mladého člověka vyžadovat velkou schopnost řešit neočekávané situace, pracovat v oborech, které dnes ještě nejsou známy, stýkat se s lidmi, na které vůbec nejsme zvyklí, a používat zařízení, která budou teprve objevena. Dosud platné znalosti a postupy, kterým jsme se ve škole učili, jsou rychle nahrazovány novými.*“¹

Současné školství však nedostatečně reflektuje tyto společenské změny a tím dalo podnět k přehodnocení této skutečnosti. Změněny by měli být především priority celého vzdělávacího systému. Mladí lidé už by neměli být nuceni učit se co největší množství, ale učit se pro život.

Jedinou možností, jak změny dosáhnout, je transformace celého školského systému, počínaje nově stanovenými cíli. Právě takovou transformaci nyní přináší rámcový vzdělávací program.

Tématem mé práce jsou zkušenosti se zaváděním školních vzdělávacích programů navazujících na program rámcový. Toto téma jsem zvolila proto, že jde o téma aktuální, které provází celá řada spekulací a stalo se námětem nesčetných diskuzí pedagogické i nepedagogické společnosti.

Tato diplomová práce je rozdělena do dvou částí. První částí je část teoretického charakteru, jejímž účelem je stručně seznámit s historií českého reformátorství, objasnit terminologii jako reforma, RVP a ŠVP, rozebrat jednotlivé

¹ VÚP v Praze. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. Plzeň: Tiskárna Bílý slon, s. r. o., 2007. s. 5

části RVP, jimiž jsou cíle, klíčové kompetence, vzdělávací oblasti a průřezová témata, a popsat by měla i samotnou tvorbu ŠVP.

Druhá část je částí praktickou, kde budou porovnány zkušenosti některých škol s tvorbou ŠVP. Zaměřena bude především na názory a postoje učitelů k reformě, jejich informovanost o cílech a obsahu reformy a jejich ochotu přizpůsobit se změnám, které reforma přináší.

2 Z historie reformátorství českého školství

Dávno před válkou se v českých zemích projevovala nespokojenost se stavem tehdejšího školství, a to nejen pro citelný rakouskoněmecký vliv, ale i pro svou pedagogickou ustrnulost. Vyučovací a výchovné metody, resp. celý školský systém, zastaraly a po vzniku samostatného Československa se stala nutnost změny téměř samozřejmostí. Československo v podstatě převzalo staré rakousko-uherské školství, pouze jej, resp. jeho vnitřní strukturu, přizpůsobilo svým státním potřebám. Slovy T. G. Masaryka: „*Tak jako nový stát má nové složité úkoly, tak též škola přeměnami společností a její složitostí je nucena k reformám.*“² V této době však chyběl určitý reformní plán, což nutně mělo za následek velké množství reformních myšlenek a pedagogicko-didaktických pokusů. Výsledkem tedy byly pouze neurčitost a tápání.

Významným reformátorem, kritikem herbartismu a vlastním předchůdcem školské reformy byl moravský učitel Josef Úlehla. Silný vliv na něj měli americký filosof a pedagog John Dewey a anglický filosof a sociolog Herbert Spencer. Úlehla usiloval o změnu vztahu učitele a žáka (doposud byl tento vztah založen na autoritě vyučujícího), kladl důraz na samoučení, pedagogickou svobodu a zájmy dítěte.

² HRONEK, Josef. *Reforma národní školy československé*. Praha: Cyrilometodějské nakladatelství G. Francla, 1935, s. 16 - 17

Snažil se o rozvoj všestranné výchovy (tělesné, rozumové a mravní). O obsahu výchovy by podle něj měl rozhodovat „sám život“. Důležitou roli podle něj hraje rozvíjení pracovní výchovy, kde je dítěti dána možnost projevit se. *„Úlehlův didaktický systém, pokud lze o systematickosti vůbec uvažovat, vychází z výuky bez osnov, rozvrhu hodin, přičemž je „učivo“ dětem přibližováno v tzv. volných předmětech, kde hlavní metoda byla samočinnost a dětské elaborace. Úlehla své myšlenky o novém přístupu k výchově uskutečnil, a to ještě v podmínkách rakousko-uherského školství.“*³

Na úpravě školského systému pracovala nejen celá řada odborníků, ale i učitelů národních škol povolanych ministerstvem školství. Původně měl sice reformní otázky řešit Československý pedagogický ústav J. A. Komenského, založený prof. dr. F. Drtinou, avšak pro nedostatek podpory a potřebných kompetencí brzy zanikl. Jeho „Návrh na provádění školské reformy v republice Československé“ byl ministerstvem školství přijat, ale díky některým rozporuplným otázkám označen jako „bezpředmětný“. Prvním realizovaným návrhem se tak stal tzv. malý školský zákon vydaný 13. července 1922, který řešil alespoň ty otázky, které tehdejší vláda pokládala za nutné. Byla zavedena povinná osmiletá školní docházka, snížen počet žáků ve třídě, novými předměty se staly občanská nauka, domácí práce pro dívky a ruční práce pro chlapce. Do školské soustavy byly začleněny mateřské školy. Někteří reformisté však v tomto zákoně spatřují pouze jakousi novelu, která se nedotýká oněch základních otázek reformy potřebné, jakými jsou například požadavek volné a pracovní školy, svobody učitelské práce, aj. Protože tyto potřeby zásadních změn v přístupu k výuce nebyly v přijatém zákoně akceptovány, *„reagovala učitelská veřejnost tím, že se mnozí učitelé rozhodli*

³ SVATOŠ, Tomáš. *Reformní pedagogické hnutí v meziválečném Československu* [online], s. 4

uskutečnit pedagogické pokusy na svých školách a ve svém regionu“⁴. Tyto pokusy můžeme rozdělit do dvou základních skupin⁵:

- 1) pokusné školy s pevným programem (pedagogické) – škola v Holešovicích a na Kladně
- 2) školy uměleckého směru – pražské pokusné školy F. Mužíka, Kühnelové a Zemánka, návrhy Úlehly, pokusy Bakuleho, Bartoše, Dům dětství v Krnsku a další

Jako příklad školy uměleckého směru si dovolím uvést jednoho z průkopníků pražských pokusných škol, Franka Mužíka. Ve svém experimentu, který zrealizoval s dvaceti žáky na Novém Městě, kladl především důraz na spolupráci s rodinou a na výchovu dítěte prostřednictvím rodiny. Třída měla být pro žáky jakýmsi domovem, kde se mohou volně projevit. V Mužíkově škole nechyběla pracovní výchova, ve které žáci navrhovali, zhotovovali a hovořili o praktických výrobcích. Hodiny tělesné výchovy probíhaly v přírodě, kam také chodil s dětmi na různé naučné vycházky nebo organizoval školy v přírodě. Odpolední výuka probíhala individuálně dle nadání a zájmu žáků, podle čehož byli rozděleni do skupin. Vyučování prokládalo různými hrami, kreslením, zpěvem a tancem. „*Po učení chce, aby vše rostlo z dětí samo, spontánně, ale při tom úmyslně řídí tuto práci, opírá se o vše, co působí největší radost dítěti, a tím podporuje samostatnost jednání.*“⁶ Pro rozpor mezi obsahem a vývojovou úrovní dětí byl však experiment po čtyřech letech ukončen.

⁴ SVATOS, Tomáš. *Reformní pedagogické hnutí v meziválečném Československu* [online], s. 6

⁵ SOMR, Miroslav. Škola a učitelé v proměnách času. JANDOVÁ, Renata, PROKEŠOVÁ, Ludmila, et al. *Šedesát let vzdělávání pedagogů na jihu Čech v reflexi současné reformy školství*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2008, s. 12

⁶ SOMR, Miroslav. Škola a učitelé v proměnách času. JANDOVÁ, Renata, PROKEŠOVÁ, Ludmila, et al. *Šedesát let vzdělávání pedagogů na jihu Čech v reflexi současné reformy školství*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2008, s. 11

Skutečnost, že školy uměleckého směru kladly důraz na estetickou výchovu, však neznamená, že by školy s pevným programem tuto složku ze svého programu vyloučily. Jen netvoří těžiště jejich práce, čímž je účinnost poznání, pracovní ráz a kolektivnost.

Byť sebelepší individuální pokusy, nemohly však nahradit onu výše zmiňovanou potřebu systémových změn v přístupu k výuce. Staly se však významným stavebním kamenem reformního úsilí let třicátých, ke kterému dal ve svém Poselství k 28. říjnu podnět prezident T. G. Masaryk: „*V celém světě se volá po reformách školy a vychování – co my, národ Komenského? Obávám se, že jiné země nás předešly.*“⁷ Hlavním požadavkem učitelské obce byla jednotná diferencovaná škola a řešení této otázky rozdělilo odborníky do dvou skupin, ze kterých vzešly i dva reformní návrhy. Tou první byla Reformní komise při Škole vysokých studií pedagogických vedená Václavem Příhodou, druhou pak brněnská společnost Nové školy v čele s O. Chlupem a J. Uhrem.

Nutnost školské reformy Příhoda zdůvodňuje potřebou demokratizace a racionalizace školství. V roce 1929 pak jeho komise vydává dokument „Zásady reformního návrhu pro školskou reformu“, kde jako první rozpracoval myšlenku jednotné diferencované školy do podoby návrhu. Takto uspořádanou školou klade důraz na stejnou možnost dětí dosáhnout vzdělání a na přizpůsobivost jejich individualitě. Školský systém rozdělil na tři stupně. Druhý stupeň, tzv. *Komenium*, který navazoval na školu obecnou, dále rozdělil na tři větve: školu měšťanskou, gymnaziální a reálnou, přičemž většina učebních předmětů ve větvích měla být společná. Později byl přidán stupeň třetí, tzv. *Atheneum*.

⁷ HRONEK, Josef. *Reforma národní školy československé*. Praha: Cyrilometodějské nakladatelství G. Francla, 1935, s. 75

Na základě Příhodova reformního návrhu vznikají ještě v témž roce první pokusné školy, a to v Praze Michli, Hostivaři, Nuslích, ve Zlíně a v Humpolci, jejichž cílem bylo vyzkoušet takto navrhovaný typ školy v praxi. „*Reformátoři viděli hlavní klad pokusných škol v tom, že měly pevně stanovený program, vyjasněný ideově i pracovní. Podle Příhody byla základem těchto škol idea pokroku. Ve školách se vyučující snažili rozvíjet přirozené situace a přirozené reakce, dynamismus výuky, vnitřní motivaci k vyučování a nejrůznější metody podporující samočinnost žáků (např. projekty apod.). Ve výchovné oblasti kladli důraz na žákovskou samosprávu, společná shromáždění řešící problémy školy, třídní schůzky, školní časopisy, exkurze, atd. Heslem Příhodova plánu bylo: Individuální vyučování a kolektivní výchova.*“⁸

Význam Příhodovy koncepce ve smyslu rovnosti přístupu dětí ke vzdělání je patrný dodnes. Již po 2. světové válce byl tento požadavek chápán jako jeden z prostředků povznesení ekonomické úrovně země (využitím veškerého intelektuálního potenciálu)⁹ a stejně tak i dnes, kdy se chceme postavit „vzděláním proti krizi“.

⁸ SVATOŠ, Tomáš. *Reformní pedagogické hnutí v meziválečném Československu* [online]. Dostupný z WWW: <http://lde.uhk.cz/pdf/ucitel/svatoto1/Publikace_download/Reform_Pg_clanek_katedra.pdf>, s. 8

⁹ VÁŇOVÁ, Růžena. *Československé školství ve 30. letech (Příhodovská reforma)*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1995, s. 12

3 Současná reforma českého školství

Nynější reforma jako zásadní změna v českém školství započala školním rokem 2007/2008. Týká se českého školství na všech úrovních vzdělávání, tedy předškolního vzdělávání, povinné školní docházky, středního vzdělávání, vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, vyšších odborných škol, vysokého školství a všech ostatních školských zařízení.

Na přípravě školské reformy se podílel široký tým autorů a recenzentů včetně příslušných útvarů Ministerstva školství a tělovýchovy. Koordinaci zajišťoval ministerstvem pověřený Ústav pro informace a vzdělávání.

Autoři vycházeli z podrobného rozboru vybraných statistických indikátorů, zahrnujících jak regionální a vysoké školství, tak i legislativní a organizační podmínky vzdělávací soustavy, její financování, dále údaje týkající se pracovníků ve školství a vztahu vzdělání a uplatnitelnosti na trhu práce, což je alfa a omega celého výchovně vzdělávacího systému.

Na základě této podrobné studie byla vypracována Výroční zpráva o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy České republiky. Ta se stala startovacím mezníkem pro školskou reformu. Z vyplývajících závěrů tým odborníků vycházel při stanovení veškerých kritérií a podmínek pro zlepšení výchovně vzdělávací soustavy České republiky.

Školská reforma vychází z přesvědčení, že pro budoucí pracovní, společenský a osobní život současných školáků jsou potřebné, kromě určitého množství poznatků, především kompetence, které jsou univerzální, mají nadčasový význam a umožní jim zvládnout situace a úkoly v rychle se měnícím prostředí moderního světa. K těmto dovednostem patří umět se učit, být tvořivý a umět řešit problémy, umět účinně komunikovat s lidmi, pracovat s technikou, umět spolupracovat, uplatňovat svá práva

i respektovat práva jiných, být tolerantní, mít vztah k přírodě i kultuře a chránit je, umět pečovat o své zdraví a bezpečí, poznávat a rozvíjet vlastní schopnosti. Školská reforma považuje za velmi důležitý výběr učiva a to, co je podstatné a co se v dalším životě skutečně využije. To však není konečnou fází, školská reforma přináší i řadu dalších důležitých změn. Školy by měly začít pracovat tak, aby motivovaly a v učení podporovaly každého žáka přiměřeně k jeho individuálním potřebám a předpokladům. Na rozdíl od dřívějšího systému se metody výuky orientují především na aktivní práci žáků. Ti by měli sami aktivně vyvozovat poznatky, prakticky si vše osvojené vyzkoušet, dokázat propojit poznatky z různých předmětů, věcně diskutovat, pracovat individuálně, ale také ve skupinách.

Uvedené změny, které přináší školská reforma, by měly vyústit především v to, že se žáci budou s chutí učit, nenásilnou formou získají vědomosti, dovednosti a návyky, které najdou uplatnění v jejich dalším životě a v zaměstnání v České republice, ale i kdekoli v zahraničí. Cílem školské reformy je v neposlední řadě také navodit takové vztahy ve školách, že z nich budou vycházet samostatní, svědomití, aktivní a precizně odborně připravení lidé, odpovědní vůči sobě a svému okolí. Lidé, kteří se budou moci zodpovědně začlenit do života naší společnosti a prožít svůj život plodně s využitím všeho, co aktivně získali ve škole. Takoví lidé budou připraveni se po celý svůj život aktivně získávat nové poznatky a aplikovat je v praxi.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy na svých stránkách uvádí tzv. „*Desatero školské reformy*“¹⁰, které, dle mého názoru, plně vystihuje změnu, kterou má reforma přinést:

¹⁰ MŠMT ČR. *Desatero školské reformy* [online], [cit. 23.dubna 2010], Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/desatero-skolske-reformy>>

- 1) *Žáci se budou ve škole cítit příjemně a bezpečně, zažívat radost z učení.*
- 2) *Žáci dostanou příležitost ukázat, co umí, v čem se zlepšují – to by se mělo odrazit v jejich hodnocení.*
- 3) *Žáci získají nejen dobré znalosti, ale i chuť a dovednost učit se po celý život.*
- 4) *Žáci se naučí poznávat svět v souvislostech a učivo maximálně využít ve svém budoucím životě.*
- 5) *Žáci budou dobře jazykově připraveni na život a práci v současném propojeném světě.*
- 6) *Žáci se naučí pracovat s různými zdroji informací.*
- 7) *Žáci budou umět žít a jednat s ostatními lidmi.*
- 8) *Žáci se naučí jednat samostatně a rozhodovat se zodpovědně.*
- 9) *Žáci budou pečovat o zdraví svoje i ostatních.*
- 10) *Žáci zvládnou aktivně vstupovat do výuky i dění ve škole.*

Při reformě českého školství bylo nutné především zásadně změnit, novelizovat, nahradit či drobně upravit některé školské zákony. Počínaje zákony o poskytování školských služeb až po změny ve státním rozpočtu.

3.1 Školská reforma a její konkretizace vůči jednotlivým stupňům českého školství

3.1.1 Předškolní vzdělávání

Předškolní vzdělávání je zásadní, podstatné a velmi významné coby základní kámen rozvoje osobnosti dítěte. Je zabezpečováno především mateřskými školami,

mateřskými školami s upraveným vzdělávacím programem a mateřskými školami při zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Pro plnění všech úkolů těchto zařízení byl vydán Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku. Podle zásad Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání si každá mateřská škola vytváří svůj vlastní vzdělávací program. Mateřské školy navštěvují děti zpravidla od tří do šesti let, mimořádně i mladší tří a starší šesti let. Ministerstvo školství chce tak zajistit co největší účast dětí v předškolním vzdělávání. Zásadním cílem předškolního vzdělávání je, aby se u dětí před nástupem povinné školní docházky vyrovnaly rozdíly v komunikativních dovednostech a myšlení, rozvíjela se tvořivost a fantazie a podařilo se překonávat a zmírnit různé handicap.

Tato opatření však nepřinesla očekávaný výsledek, klesá počet mateřských škol a zároveň stoupá počet nepřijatých dětí. Dle mého názoru je to dáno zvýšenou porodností v posledních letech.

Pro děti se zdravotním postižením se zřizují mateřské školy s upravenými výchovně vzdělávacími programy. Mezi tyto mateřské školy patří také mateřské školy při dětských domovech. Kromě toho mohou být handicapované děti také integrované do běžných mateřských škol, ať už do běžných tříd, nebo do speciálních tříd.

3.1.2 Povinná školní docházka

Povinná školní docházka v České republice začíná podle zákona v šesti letech a trvá devět let. U naprosté většiny žáků je plněna na základních školách.

Po absolvování prvního stupně školy mají žáci v podstatě tři možnosti dalšího plnění povinné školní docházky:

- mohou pokračovat ve vzdělávání na základní škole
- přejít na nějaký druh střední školy, na němž je možné plnit povinnou školní docházku (na víceletých gymnáziích)
- pro umělecky nadané žáky je to studium v oborech konzervatoří

Vzdělávání handicapovaných žáků je zajištěno buď jejich integrací do speciálních tříd na běžných základních školách, nebo jsou pro ně určeny školy zaměřené na výuku žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

3.1.3 Základní školství

Základní školství je zaměřeno na to, zprostředkovat žákům osvojení strategií učení tak, aby byli motivováni nejen pokračovat ve vzdělání na středních školách, ale také k celoživotnímu učení. Ke splnění těchto cílů byl vydán Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání., jehož přílohu tvoří i směrnice upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Jednotlivé školy si následně na základě Rámcového vzdělávacího programu pro základní školství vytvářejí vlastní školní vzdělávací programy pro podmínky konkrétních škol. Ověření úspěšnosti nového projektu proběhlo v pilotních školách a od roku 2007 se uplatňuje ve všech základních školách.

Počet základních škol je v České republice dostačující počtu žáků a školy jsou vyhovujícím způsobem regionálně rozmístěny. Síť základních škol odpovídá potřebám jednotlivých krajů. Jednotlivé kraje se liší pouze v počtu soukromých a církevních základních škol.

Nedílnou součástí vzdělávacího systému je vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Ve specializovaných školách je žákům věnována komplexní péče pracovníky, kteří absolvovali speciálně-pedagogickou kvalifikaci, kterou učitelé běžných základních škol postrádají.

Pro děti sociálně znevýhodněné, u kterých se předpokládá vyrovnání vývoje, jsou zřizovány přípravné třídy základních škol v posledním roce před nástupem povinné školní docházky.

Pro občany, kteří nedosáhli základního vzdělání, organizují základní a střední školy kurzy pro získání základního vzdělání a základů vzdělání.

3.1.4 Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Je nedílnou součástí českého vzdělávacího systému. Je určeno žákům, kterým jejich handicap nedovoluje dosáhnout příslušné úrovně vzdělání klasickými pedagogickými metodami a postupy. Při výchově a vzdělávání takovýchto žáků jsou využívány metody a postupy speciální pedagogiky.

Vzdělávání handicapovaných žáků se speciálními vzdělávacími potřebami probíhá:

- formou individuální integrace do tříd běžného vzdělávacího procesu
- ve speciálních školách
- ve speciálně zřizovaných třídách v rámci klasické školy

3.1.5 Střední vzdělávání

V návaznosti na úspěšné dokončení daného výchovně-vzdělávacího programu dané střední školy získávají žáci následující **stupně vzdělání**:

- střední vzdělání

- střední vzdělání s výučním listem
- střední vzdělání s maturitní zkouškou

V součinnosti s novými rámcovými vzdělávacími programy si vypracovávají jednotlivé střední školy své vlastní školní vzdělávací programy. Přínosem je větší svoboda pro práci učitelů a v návaznosti i větší odpovědnost za studijní výsledky. Tento program si klade za cíl pomoci středním školám najít moderní obsah i způsob výuky.

Střední školy organizují pro uchazeče, kteří získali střední vzdělání s výučním listem v příbuzném oboru, i nástavbová studia.

Střední školy, poskytující střední vzdělání s výučním listem, poskytují absolventům středních škol ukončených maturitní zkouškou zkrácené absolvování daného oboru.

Střední vzdělání ukončené maturitní zkouškou poskytuje žákům vědomosti, dovednosti a návyky především pro vzdělávání na vyšší odborné škole a na škole vysoké.

Střední vzdělání s výučním listem reprezentuje především přípravu žáků pro zvládnutí vyšších nároků na manuální dovednosti. Velký důraz je zde kladen na praktickou přípravu.

Speciální formy středoškolského vzdělávání:

- dálkové studium
- večerní studium
- distanční studium
- kombinované studium

Tyto formy vzdělávání jsou důležité pro ty občany, kteří již vykonávají svá zaměstnání.

3.1.6 Vyšší odborné školy

Vyšší odborné školy jsou nedílnou součástí české vzdělávací soustavy. Zajišťují rozšíření vzdělávací nabídky v oblasti terciárního vzdělávání. Poskytují především odborně orientované vyšší odborné vzdělání. Vyšší odborné vzdělání není přechodem mezi středním a vysokoškolským vzděláním, je vzdělání ukončené. Rozšiřuje a prohlubuje u žáků vzdělání získané na středním stupni vzdělání.

Formy vyššího odborného vzdělání:

- denní studium
- dálkové studium
- večerní studium
- distanční studium
- kombinované studium

3.1.7 Vysoké školství

Podkladovým plánem pro rozvoj vysokého školství v České republice tak zvaný boloňský proces, jehož účelem je vytvoření návazného vysokého školství po celé Evropě. Cílem reformovaného vysokého školství v České republice je rozčlenění vysokoškolského studia do tří srovnatelných **stupňů vzdělávání:**

- bakalářského
- magisterského
- doktorandského

V českém vysokém školství již byl zaveden systém kreditů, fungující v celé Evropě a zavedení Dodatku k diplomu. Systém kreditů vyjadřuje studijní zátěž, čímž uskutečňuje nutnost vnitřní návaznosti jednotlivých forem vzdělávání a zajišťuje konkurenceschopnost absolventů vysokých škol jednotlivých evropských zemí a schopnost jejich začlenění do praxe. Možnost absolventů studovat v zahraničí umožňuje a usnadňuje pak Dodatek k diplomu. Evropská spolupráce v zajišťování vysokoškolského studia naplňuje evropské potřeby a tradice.

Cíle a principy vysokoškolského vzdělávání v České republice jsou obsaženy v Dlouhodobém záměru vzdělávací, vědecké, výzkumné a vývojové, umělecké a jiné tvůrčí činnosti vysokých škol.

V současné době roste počet uchazečů o studium na vysokých školách, roste i počet přijatých studentů. Značně vzrostl i počet studentů cizinců studujících na českých vysokých školách. Ti studují za stejných studijních podmínek jako čeští studenti.

Zákon o vysokých školách umožňuje vznik soukromých vysokých škol a rozšiřuje tak nabídku vysokoškolského vzdělávání v České republice.

4 Základní terminologie

4.1 Rámcově vzdělávací programy

Rámcově vzdělávací programy (dále jen RVP) jsou základními kameny školské reformy. Zatímco se *Národní program pro rozvoj vzdělávání* (tzv. Bílá kniha) zabývá vzděláním jako celkem, RVP jsou hlavními kurikulárními dokumenty pro jednotlivé stupně vzdělávací soustavy – předškolní, základní a střední (viz *Systém kurikulárních dokumentů – příloha I*). Dle RVP pro základní vzdělávání¹¹ vycházejí z nové strategie vzdělávání, která zdůrazňuje klíčové kompetence, jejich provázanost se vzdělávacím obsahem a uplatnění získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě, vycházejí z koncepce celoživotního učení, formulují očekávanou úroveň vzdělání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání a podporují pedagogickou autonomii škol a profesní odpovědnost učitelů za výsledky vzdělávání.

Vzhledem k tématu této práce se zaměřím na Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.

4.1.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) navazuje na RVP pro předškolní vzdělávání a je východiskem vzdělávacích programů pro střední vzdělávání.

¹¹ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2005 (se změnami provedenými k 1. 7. 2007) [cit. 27. dubna 2010], s. 2. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>

Kolektiv autorů rámcového programu¹² dále uvádí, že RVP ZV:

- *vymezuje vše, co je společné a nezbytné v povinném základním vzdělávání žáků, včetně vzdělávání v odpovídajících ročnících víceletých středních škol*
- *specifikuje úroveň klíčových kompetencí, již by měli žáci dosáhnout na konci základního vzdělávání*
- *vymezuje vzdělávací obsah – očekávané výstupy a učivo*
- *zařazuje jako závaznou součást základního vzdělávání průřezová témata s výrazně formativními funkcemi*
- *podporuje komplexní přístup k realizaci vzdělávacího obsahu, včetně možnosti jeho vhodného propojování, a předpokládá volbu různých vzdělávacích postupů, odlišných metod, forem výuky a využití všech podpůrných opatření ve shodě s individuálními potřebami žáků*
- *umožňuje modifikaci vzdělávacího obsahu pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*
- *je závazný pro všechny střední školy při stanovování požadavků přijímacího řízení pro vstup do středního vzdělávání*

RVP ZV není uzavřeným dokumentem, což předpokládá případné změny, které mohou nastat v důsledku měnící se společnosti, měnících se potřeb žáků či zkušeností učitelů.

¹² JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2005 (se změnami provedenými k 1. 7. 2007) [cit. 27. dubna 2010], s. 2. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>

4.2 Školní vzdělávací programy

Školní vzdělávací programy (dále jen ŠVP) představují programy vzdělávání na úrovni jednotlivých škol. Jsou to dokumenty, jejichž povinnost ukládá školský zákon a za jejichž tvorbu a realizaci zodpovídají ředitelé škol. ŠVP jsou určeny všem, kteří jsou jakkoli spjati s existencí školy – řediteli, pedagogickým i nepedagogickým pracovníkům školy, rodičům žáků ba přímo žákům samotným, správním či kontrolním úřadům a jiným institucím. Každá škola si tedy vytvořila svůj vlastní vzdělávací program, který ovšem vychází ze zásad RVP.

Vůbec poprvé v historii českého školství tak mají učitelé možnost vytvořit si svůj vlastní „na míru ušitý“ vzdělávací program, který plně koresponduje s přáními a potřebami jejich žáků či potřebami daného regionu. Jsou to totiž právě sami učitelé, kteří tuto problematiku znají nejlépe. Tato autonomie však není podle *Manuálu pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání*¹³ jedinou předností tvorby tohoto dokumentu. Mezi ty další patří možnost radit si a pomáhat si, hledat nové možnosti efektivního vzdělávání, eliminovat vše nepodstatné, zatěžující a neefektivní. V neposlední řadě pak to, že realizování takto vytvořeného dokumentu je mnohem jednodušší, než je tomu v případě materiálu cizího.

Tvorba ŠVP¹⁴ však samozřejmě přináší i různá úskalí. Tím prvním, a domnívám se, že i nejdůležitějším, je fakt, že jde o něco nového. S tím mohou být spjaty různé obavy, nejistoty, tápání, názorové střety a také počátečný nedostatek informací, které mají učitelé k dispozici, ba dokonce pocit, že je tato tvorba opět někým „nadiktována“ a oni tak tvoří proto, aby bylo vytvořeno, nikoli proto, aby byl proces zefektivněn. Dalším možným úskalím může být i možnost, že tvorba ŠVP

¹³ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání* [online]. Praha, 2007 [cit. 10. května 2010]. s. 5, Dostupný z WWW: <http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_12_1.pdf>

¹⁴ blíže popsána v kapitole 4.4

zůstane jen v rukou užšího kolektivu, tzn. bez nutné kooperace všech, kteří mají daný program zrealizovat.

4.3 Cíle základního vzdělávání

Při tvorbě ŠVP by mělo být především dbáno na naplňování nového pojetí vzdělávání, které s sebou reforma přináší. Cílem vzdělávání už by nemělo být osvojování co největšího objemu faktů žáky, jak tomu bohužel mnohdy bylo. *„Úlohou školy bude poskytnout systematickou a vyváženou strukturu základních pojmů a vztahů, které umožní zařazovat informace do smysluplného kontextu vědění i životní praxe. Půjde o vyváženost poznatkového základu kurikula, rozvoje kompetencí i osvojování postojů a hodnot. Bude prohloubena vzájemná provázanost mezi cíli, obsahem vzdělávání a kompetencemi, důraz bude kladen na získání klíčových kompetencí. Půjde o novou orientaci vzdělávání“¹⁵:*

- naučit se poznávat – zvládnout strategii učení, motivovat k učení celoživotnímu, správně využívat informace a vhodně je aplikovat, kriticky myslet
- naučit se jednat a žít společně – umět pracovat samostatně i v týmech, respektovat práci svou i druhých, otevřeně a účinně komunikovat s okolím, zvládat konflikty, respektovat odlišné názory, jednat s tolerancí a ohleduplností k druhým lidem, jejich kulturám a duševním hodnotám
- naučit se být – projevovat se jako svébytné, svobodné a zodpovědné osoby, umět se orientovat v různých situacích, chránit fyzické, sociální a duševní zdraví, porozumění vlastní osobnosti

¹⁵ MŠMT ČR. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Bílá kniha*. Praha: Tauris, 2001. s. 38

4.4 Klíčové kompetence

Nové pojetí výuky po učitelích i škole žádá, aby byly vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje a hodnoty rozvíjeny jako celek, tedy aby jejich rozvoj neprobíhal izolovaně. Žák by se tedy neměl učit fakta z paměti z učebnice, ale měl by fakta objevovat. Tedy používat vlastní zkušenosti, zkoumat a zpracovávat informace (z různých zdrojů), to vše cíleně, k rozumnému účelu. Tento postup pak vede k celistvému zvládnutí výše zmiňovaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot neboli ke klíčové kompetenci.

Jinak řečeno: *„Mít kompetenci znamená, že člověk (žák) je vybaven celým složitým souborem vědomostí, dovedností a postojů, ve kterém je vše propojeno tak výhodně, že díky tomu člověk může úspěšně zvládnout úkoly a situace, do kterých se dostává ve studiu, v práci, v osobním životě. Mít určitou kompetenci znamená, že se dokážeme v určité přirozené situaci přiměřeně orientovat, provádět vhodné činnosti, zaujmout přínosný postoj.“¹⁶*

Osvojování si klíčových kompetencí není procesem jednoduchým ani krátkodobým. Začíná již v předškolním věku, pokračuje ve školním vzdělávání a dotváří se v průběhu života. V průběhu základního vzdělávání by k jejich rozvíjení a utváření měli směřovat všechny aktivity a činnosti probíhající ve škole.

V této etapě jsou za klíčové kompetence považovány: kompetence k učení; kompetence k řešení problémů; kompetence komunikativní; kompetence sociální a personální; kompetence občanské a kompetence pracovní. V následujících podkapitolách budou jednotlivé kompetence blíže popsány.

¹⁶ VÚP v Praze. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. Plzeň: Tiskárna Bílý slon, s. r. o., 2007. s. 7

4.4.1 Kompetence k učení

Na konci základního vzdělávání žák¹⁷:

- *vybírá a využívá pro efektivní učení vhodné způsoby, metody a strategie, plánuje, organizuje a řídí vlastní učení, projevuje ochotu věnovat se dalšímu studiu a celoživotnímu učení*
- *vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě*
- *operuje s obecně užívanými termíny, znaky a symboly, uvádí věci do souvislostí, propojuje do širších celků poznatky z různých vzdělávacích oblastí a na základě toho si vytváří komplexnější pohled na matematické, přírodní, společenské a kulturní jevy*
- *samostatně pozoruje a experimentuje, získané výsledky porovnává, kriticky posuzuje a vyvozuje z nich závěry pro využití v budoucnosti*
- *poznává smysl a cíl učení, má pozitivní vztah k učení, posoudí vlastní pokrok a určí překážky či problémy bránící učení, naplánuje si, jakým způsobem by mohl své učení zdokonalit, kriticky zhodnotí výsledky svého učení a diskutuje o nich*

4.4.2 Kompetence k řešení problémů

Na konci základního vzdělávání žák¹⁸:

¹⁷ VÚP v Praze. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. Plzeň: Tiskárna Bílý slon, s. r. o., 2007. s. 20

¹⁸ VÚP v Praze. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. Plzeň: Tiskárna Bílý slon, s. r. o., 2007. s. 25

- *vnímá nejrůznější problémové situace ve škole i mimo ni, rozpozná a pochopí problém, přemýšlí o nesrovnalostech a jejich příčinách, promyslí a naplánuje způsob řešení problémů a využívá k tomu vlastního úsudku a zkušeností*
- *vyhledá informace vhodné k řešení problému, nachází jejich shodné, podobné a odlišné znaky, využívá získané vědomosti a dovednosti k objevování různých variant řešení, nenechá se odradit případným nezdarem a vytrvale hledá konečné řešení problému*
- *samostatně řeší problémy, volí vhodné způsoby řešení, užívá při řešení problému logické, matematické a empirické postupy*
- *ověřuje prakticky správnost řešení problémů a osvědčené postupy aplikuje při řešení obdobných nebo nových problémových situací, sleduje vlastní pokrok při zdolávání problémů*
- *kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen se obhájit, uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí*

4.4.3 Kompetence komunikativní

Na konci základního vzdělávání žák¹⁹:

- *formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústní projevu*
- *naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhájí svůj názor a vhodně argumentuje*

¹⁹ VÚP v Praze. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. Plzeň: Tiskárna Bílý slon, s. r. o., 2007. s. 36

- *rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů, běžně užívaných gest, zvuků a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji a k aktivnímu zapojení se do společenského dění*
- *využívá informační a komunikační prostředky a technologie pro kvalitní a účinnou komunikaci s okolním světem*
- *využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů potřebných k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi*

4.4.4 Kompetence sociální a personální

Na konci základního vzdělávání žák²⁰:

- *účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce*
- *podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevnování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá*
- *přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají*
- *vytváří si pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj, ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty*

²⁰ VÚP v Praze. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. Plzeň: Tiskárna Bílý slon, s. r. o., 2007. s. 44

4.4.5 Kompetence občanská

Na konci základního vzdělávání žák²¹:

- *respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí*
- *chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu*
- *rozhoduje se zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích i v situacích ohrožujících život a zdraví člověka*
- *respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost, aktivně se zapojuje do kulturního dění a sportovních aktivit*
- *chápe základní ekologické souvislosti a environmentální problémy respektuje požadavky na kvalitní životní prostředí, rozhoduje se v zájmu podpory a ochrany zdraví a trvale udržitelného rozvoje společnosti*

4.4.6 Kompetence pracovní

Na konci základního vzdělávání žák²²:

- *používá bezpečně a účinně materiály, nástroje a vybavení, dodržuje vymezená pravidla, plní povinnosti a závazky, adaptuje se na změněné nebo nové pracovní podmínky*

²¹ VÚP v Praze. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. Plzeň: Tiskárna Bílý slon, s. r. o., 2007. s. 54

²² VÚP v Praze. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. Plzeň: Tiskárna Bílý slon, s. r. o., 2007. s. 61

- *přistupuje k výsledkům pracovní činnosti nejen z hlediska kvality, funkčnosti, hospodárnosti a společenského významu, ale i z hlediska ochrany svého zdraví i zdraví druhých, ochrany životního prostředí i ochrany kulturních a společenských hodnot*
- *využívá znalosti a zkušenosti získané v jednotlivých vzdělávacích oblastech v zájmu vlastního rozvoje i své přípravy na budoucnost, činí podložená rozhodnutí o dalším vzdělávání i profesním zaměření*
- *orientuje se v základních aktivitách potřebných k uskutečnění podnikatelského záměru a k jeho realizaci, chápe podstatu, cíl a riziko podnikání, rozvíjí své podnikatelské myšlení*

4.5 Vzdělávací oblasti

Pro lepší přehlednost RVP rozděluje vzdělávací obsah základních škol do devíti vzdělávacích oblastí. Ty mohou být tvořeny jedním předmětem nebo více oborově podobnými předměty. Učivo je dále rozpracováno do jednotlivých tematických okruhů a je bráno jako prostředek k dosažení očekávaných výstupů.

Vzdělávacími oblastmi jsou²³:

- Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk)
- Matematika a její aplikace
- Informační a komunikační technologie
- Člověk a jeho svět
- Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství)

²³ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2005 (se změnami provedenými k 1. 7. 2007) [cit. 1. května 2010], s. 10. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>

- Člověk a příroda (Chemie, Zeměpis, Přírodopis, Fyzika)
- Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova)
- Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova)
- Člověk a svět práce

4.5.1 Jazyk a jazyková komunikace

Jazyk a jazyková komunikace hrály vždy v procesu vzdělávání klíčovou roli. Nejinak je tomu i v RVP. Vždyť dobrá úroveň jazykové kultury je tím hlavním, co by měl mít každý absolvent základního vzdělávání.

Obory, které do této oblasti patří, jsou Český jazyk a literatura, Cizí jazyk a nově zavádí RVP i další jazyk. Povinností škol je tedy poskytnout žákům možnost dalšího než jednoho cizího jazyku a to formou přinejmenším volitelného předmětu.

V Českém jazyce a literatuře je vzdělávací obsah rozdělen do tří vzájemně se prolínajících složek²⁴:

- **Komunikační a slohová výchova** – správné pochopení jazykových sdělení, čtení s porozuměním, kultivované psaní, mluvení o přečteném či slyšeném textu, jeho analyzování a kritické posouzení
- **Jazyková výchova** – osvojování spisovné podoby českého jazyka, poznání a rozlišování jeho dalších forem
- **Literární výchova** – základní literární druhy, jejich specifické znaky, umělecké záměry autora, formulace vlastních názorů o přečteném díle, čtenářské návyky

²⁴ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2005 (se změnami provedenými k 1. 7. 2007) [cit. 1. května 2010], s. 12. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>

4.5.2 Matematika a její aplikace

V této vzdělávací oblasti jde především o to, aby žáci rozvíjeli své praktické dovednosti a to především formou řešení praktických příkladů, aby byli schopni využít matematiku v reálném životě. Neznamená to však, že by teoretické základy jakožto základní kameny tohoto oboru měly být vypuštěny, ale rozhodně by neměli hrát stěžejní roli ve výuce. RVP zde také klade důraz na vhodné využívání výpočetní techniky, především kalkulátorů, vhodného softwaru a výukových programů.

Obor Matematika a její aplikace je rozdělen do čtyř tematických okruhů²⁵:

- **Čísla a početní operace** – aritmetické operace, měření, odhadování, pojem proměnná
- **Závislosti, vztahy a práce s daty** – typy změn a závislostí jevů, jejich uvědomění si, analyzování, vytváření jejich matematických předpisů
- **Geometrie v rovině a v prostoru** – geometrické tvary a modely reálných situací, podobnosti útvarů, vzájemné polohy objektů v rovině a v prostoru, délka, velikost úhlu, obvod a obsah, povrch a objem
- **Nestandardní aplikační úlohy a problémy** – nutnost uplatnit logické myšlení, problémové úlohy a situace z běžného života

4.5.3 Informační a komunikační technologie

Cílem vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie je především zdokonalit či dosáhnout určité úrovně počítačové gramotnosti žáků. Žáci by se měli naučit především ovládat výpočetní techniku a informační technologie, umět pracovat s informacemi a umět je využívat v běžném životě.

²⁵ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2005 (se změnami provedenými k 1. 7. 2007) [cit. 1. května 2010], s. 21. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>

4.5.4 Člověk a jeho svět

Oblast Člověk a jeho svět se jako jediná týká pouze prvního stupně základního vzdělávání. Týká se člověka, rodiny, společnosti, vlasti, přírody, kultury, techniky, zdraví a dalších témat. Rozvíjí poznatky získané výchovou v rodině a během předškolního vzdělávání a připravuje k jejich dalšímu rozvoji v oblastech Člověk a společnost, Člověk a příroda, Výchova ke zdraví.

Oblast je tvořena pěti tematických okruhů²⁶:

- **Místo, kde žijeme** – poznávání života v rodině, ve škole, v obci, ve společnosti
- **Lidé kolem nás** – vhodné chování a jednání mezi lidmi, tolerance, pomoc, solidarita, vzájemná úcta, základní povinnosti provázející soužití lidí
- **Lidé a čas** – orientace v historii a čase
- **Rozmanitost přírody** – poznání Země jako planety
- **Člověk a jeho zdraví** – poznání sebe sama jako živé bytosti – vývoj, zdraví a nemoci, hygiena, výživa, aj.

4.5.5 Člověk a společnost

V tomto vzdělávacím okruhu jde především o přípravu žáků pro život člověka v dnešní demokratické společnosti. Cílem je poznání různých aspektů života lidí (dějinných, sociálních a kulturně historických). RVP zde zvláště zdůrazňuje roli prevence rasistických, xenofobních a extrémistických postojů, toleranci a

²⁶ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2005 (se změnami provedenými k 1. 7. 2007) [cit. 1. května 2010], s. 29 - 30. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>

respektování lidských práv, rovnost mužů a žen a výchovu k úctě k přírodnímu a kulturnímu prostředí.

Do tohoto okruhu jsou zařazeny obory **Dějepis** a **Výchova k občanství**.

4.5.6 Člověk a příroda

Vzdělávací oblast Člověk a příroda se zabývá zkoumáním přírody, porozuměním faktů a jejím zákonitostem. Žáci by se měli naučit používat současné technologie a lépe se orientovat v běžném životě.

„V této vzdělávací oblasti dostávají žáci příležitost poznávat přírodu jako systém, jehož součásti jsou vzájemně propojeny, působí na sebe a ovlivňují se. Na takovém poznání je založeno i pochopení důležitosti udržování přírodní rovnováhy pro existenci živých soustav, včetně člověka. Vzdělávací oblast také významně podporuje vytváření otevřeného myšlení (přístupného alternativním názorům), kritického myšlení a logického uvažování.“²⁷

Do této oblasti jsou zařazeny obory **Chemie**, **Zeměpis**, **Přírodopis** a **Fyzika**.

4.5.7 Umění a kultura

Poznání a pochopení umění a kultury tvoří nedílnou součást poznání a pochopení lidské existence jako takové. Umožňují lépe poznat člověka, jeho duchovní stránku, jeho obraz v přeměnách času, jakožto i celou společnost. Umění a kultura jsou totiž, aniž bychom si to mnohdy uvědomovali, složky provázející nás už po staletí každodenním životem.

Do této oblasti jsou zařazeny **Hudební výchova** a **Výtvarná výchova**.

²⁷ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2005 (se změnami provedenými k 1. 7. 2007) [cit. 2. května 2010], s. 43. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>

4.5.8 Člověk a zdraví

*Velký lékařský slovník*²⁸ definuje zdraví jako stav úplné duševní a sociální pohody a nejen nepřítomnost nemoci nebo vady. Zdraví člověka je tedy ovlivňováno několika aspekty a je základním předpokladem pro spokojený a vyvážený život. RVP proto zařazuje jeho poznání a ochranu jako jednu z priorit základního vzdělávání, a to v oborech **Výchova ke zdraví** a **Tělesná výchova**.

4.5.9 Člověk a svět práce

Poslední vzdělávací oblastí je Člověk a svět práce. Má pomoci žákům získat základní dovednosti v různých oborech lidské činnosti a přispět tak k nalezení či vytvoření jejich budoucí profesní orientace.

Na prvním stupni je tato oblast rozdělena do čtyř okruhů:

- **Práce s drobným materiálem**
- **Konstrukční činnosti**
- **Pěstitelské práce**
- **Příprava pokrmů**

Na druhém stupni pak do osmi následujících okruhů:

- **Práce s technickými materiály**
- **Design a konstruování**
- **Pěstitelské práce a chovatelství**
- **Provoz a údržba domácnosti**
- **Příprava pokrmů**
- **Práce s laboratorní technikou**

²⁸ NZIS. *Velký lékařský slovník* [online].

- **Využití digitálních technologií**
- **Svět práce**

4.6 Průřezová témata

Průřezová témata jsou povinnou a nedílnou součástí základního vzdělávání. Tematické okruhy průřezových témat prostupují napříč všemi vzdělávacími oblastmi a jejich cílem je vzájemné propojení vzdělávacích oborů.

V etapě základního vzdělávání jsou vymezena tato průřezová témata²⁹:

- Osobnostní a sociální výchova
- Výchova demokratického občana
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
- Multikulturní výchova
- Environmentální výchova
- Mediální výchova

4.6.1 Osobnostní a sociální výchova

Cílem Osobnostní a sociální výchovy je pomoci žáků vytvářet praktické životní dovednosti.

Osobnostní a sociální výchova³⁰:

- *vede k porozumění sobě samému a druhým*
- *napomáhá k zvládnutí vlastního chování*
- *přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni*

²⁹ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2005 (se změnami provedenými k 1. 7. 2007) [cit. 2. května 2010], s. 82. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>

³⁰ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2005 (se změnami provedenými k 1. 7. 2007) [cit. 2. května 2010], s. 83. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>

- *rozvíjí základní dovednosti dobré komunikace a k tomu příslušné vědomosti*
- *utváří a rozvíjí základní dovednosti pro spolupráci*
- *umožňuje získat základní sociální dovednosti pro řešení složitých situací*
- *formuje studijní dovednosti*
- *podporuje dovednosti a přináší vědomosti týkající se duševní hygieny*
- *pomáhá k utváření pozitivního (nezraňujícího) postoje k sobě samému a k druhým*
- *vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci*
- *vede k uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů*
- *přispívá k uvědomování mravních rozměrů různých způsobů lidského chování*
- *napomáhá primární prevenci sociálně patologických jevů a škodlivých způsobů chování*

4.6.2 Výchova demokratického občana

V tomto průřezovém tématu jde především o jakousi syntézu všech hodnot žáka jako budoucího demokratického občana, resp. jeho občanskou gramotnost. Toto téma prostupuje nejen jednotlivými vzdělávacími oblastmi, ale i klimatem celé školy či třídy. Právě zde se má žák naučit, jak by měla demokratická společnost správně fungovat a jak být součástí takové společnosti. Měl by se naučit spolupráci, respektu, vzájemnému dialogu, podílet se na rozhodování celku, dodržovat ba dokonce spoluvytvářet pravidla.

Výchova demokratického občana³¹:

- *vede k aktivnímu postoji v obhajování a dodržování lidských práv a svobod*
- *vede k pochopení významu řádu, pravidel a zákonů pro fungování společnosti*
- *umožňuje participovat na rozhodnutích celku s vědomím vlastní odpovědnosti za tato rozhodnutí a s vědomím jejich důsledků*
- *rozvíjí a podporuje komunikativní, formulační, argumentační, dialogické a prezentační schopnosti a dovednosti*
- *prohlubuje empatii, schopnost aktivního naslouchání a spravedlivého posuzování*

³¹ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2005 (se změnami provedenými k 1. 7. 2007) [cit. 2. května 2010], s. 85 - 86. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>

- vede k uvažování o problémech v širších souvislostech a ke kritickému myšlení
- vede k otevřenému, aktivnímu, zainteresovanému postoji v životě
- vychovává k úctě k zákonu
- rozvíjí disciplinovanost a sebekritiku
- učí sebeúctě a sebedůvěře, samostatnosti a angažovanosti
- přispívá k utváření hodnot, jako je spravedlnost, svoboda, solidarita, tolerance a odpovědnost
- rozvíjí a podporuje schopnost zaujetí vlastního stanoviska v pluralitě názorů
- motivuje k ohleduplnosti a ochotě pomáhat zejména slabším
- umožňuje posuzovat a hodnotit společenské jevy, procesy, události a problémy z různých úhlů pohledu
- vede k respektování kulturních, etnických a jiných odlišností
- vede k asertivnímu jednání a ke schopnosti kompromisu

4.6.3 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Cílem tohoto průřezového tématu je vychovat budoucí evropské občany. Má podporovat globální myšlení a mezinárodní porozumění. Prostupuje celým základním vzděláváním, všemi vzdělávacími oblastmi.

Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech³²:

- rozvíjí a integruje základní vědomosti potřebné pro porozumění sociálním a kulturním odlišnostem mezi národy
- prohlubuje porozumění vlivu kulturních, ideologických a sociopolitických rozdílů na vznik a řešení globálních problémů v jejich vzájemných souvislostech
- prohlubuje základní vědomosti nezbytné pro pochopení struktury a funkcí mezinárodních a nevládních organizací, jejich vlivu na řešení globálních i lokálních problémů v oblasti humanitární, politické, sociální, ekonomické, kulturní a dodržování lidských práv
- rozvíjí schopnost srovnávat projevy kultury v evropském a globálním kontextu, nacházet společné znaky a odlišnosti a hodnotit je v širších souvislostech
- rozšiřuje a prohlubuje dovednosti potřebné pro orientaci v evropském prostředí, seberealizaci a řešení reálných situací v otevřeném evropském prostoru
- prohlubuje vědomosti potřebné k pochopení souvislostí evropských kořenů a kontinuity evropského vývoje a podstaty evropského integračního procesu

³² JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2005 (se změnami provedenými k 1. 7. 2007) [cit. 5. května 2010], s. 88. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>

- *vede k pochopení významu společných politik a institucí Evropské unie; seznamuje s dopadem jejich činnosti na osobní i občanský život jednotlivce i s možnostmi jejich zpětného ovlivňování a využívání*
- *vede k poznání a pochopení života a díla významných Evropanů a iniciuje zájem žáků o osobnostní vzory*
- *rozvíjí schopnost racionálně uvažovat, projevovat a korigovat emocionální zaujetí v situacích motivujících k setkávání, srovnávání a hledání společných evropských perspektiv*
- *pomáhá překonávat stereotypy a předsudky*
- *obohacuje pohledy žáka na sebe sama z hlediska otevřených životních perspektiv rozšířených o možnosti volby v evropské a mezinárodní dimenzi*
- *kultivuje postoje k Evropě jako širší vlasti a ke světu jako globálnímu prostředí života*
- *utváří pozitivní postoje k jinakosti a kulturní rozmanitosti*
- *podporuje pozitivní postoje k tradičním evropským hodnotám*
- *upevňuje osvojování vzorců chování evropského občana a smysl pro zodpovědnost*

4.6.4 Multikulturní výchova

Multikulturní výchova má žáky seznámit s tradicemi a hodnotami různých kultur, čímž má pomoci k uvědomění si vlastní kultury, tradic a hodnot, rozvoji smyslu pro spravedlnost a toleranci ke kulturám odlišným. Dotýká se v podstatě všech forem mezilidských vztahů a prolíná se všemi vzdělávacími oblastmi.

Multikulturní výchova³³:

- *poskytuje žákům základní znalosti o různých etnických a kulturních skupinách žijících v české a evropské společnosti*
- *rozvíjí dovednost orientovat se v pluralitní společnosti a využívat interkulturních kontaktů k obohacení sebe i druhých*
- *učí žáky komunikovat a žít ve skupině s příslušníky odlišných sociokulturních skupin, uplatňovat svá práva a respektovat práva druhých, chápat a tolerovat odlišné zájmy, názory i schopnosti druhých*
- *učí přijmout druhého jako jedince se stejnými právy, uvědomovat si, že všechny etnické skupiny a všechny kultury jsou rovnocenné a žádná není nadřazena jiné*
- *rozvíjí schopnost poznávat a tolerovat odlišnosti jiných národnostních, etnických, náboženských, sociálních skupin a spolupracovat s příslušníky odlišných sociokulturních skupin*

³³ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2005 (se změnami provedenými k 1. 7. 2007) [cit. 5. května 2010], s. 89 - 90. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>

- *rozvíjí dovednost rozpoznat projevy rasové nesnášenlivosti a napomáhá prevenci vzniku xenofobie*
- *učí žáky uvědomovat si možné dopady svých verbálních i neverbálních projevů a připravenosti nést odpovědnost za své jednání,*
- *poskytuje znalost některých základních pojmů multikulturní terminologie: kultura, etnikum, identita, diskriminace, xenofobie, rasismus, národnost, netolerance aj.*
- *pomáhá žákům prostřednictvím informací vytvářet postoje tolerance a respektu k odlišným sociokulturním skupinám, reflektovat zázemí příslušníků ostatních sociokulturních skupin a uznávat je*
- *napomáhá žákům uvědomit si vlastní identitu, být sám sebou, reflektovat vlastní sociokulturní zázemí*
- *stimuluje, ovlivňuje a koriguje jednání a hodnotový systém žáků, učí je vnímat odlišnost jako příležitost k obohacení, nikoli jako zdroj konfliktu*
- *pomáhá uvědomovat si neslučitelnost rasové (náboženské či jiné) intolerance s principy života v demokratické společnosti*
- *vede k angažovanosti při potírání projevů intolerance, xenofobie, diskriminace a rasismu*
- *učí vnímat sebe sama jako občana, který se aktivně spolupodílí na utváření vztahu společnosti k minoritním skupinám*

4.6.5 Environmentální výchova

Environmentální výchova se zabývá vztahem člověka k přírodě. Má pomoci žákům pochopit důležitost ochrany a utváření prostředí a přimět je tak aktivně se na tomto podílet. Důležité je uvědomění si všech hledisek a to ekonomického, ekologického, politického, občanského, časového i prostorového, a to v souvislosti s řešením různých environmentálních problémů.

Environmentální výchova³⁴:

- *rozvíjí porozumění souvislostem v biosféře, vztahům člověka a prostředí a důsledkům lidských činností na prostředí*
- *vede k uvědomování si podmínek života a možností jejich ohrožování*
- *přispívá k poznávání a chápání souvislostí mezi vývojem lidské populace a vztahy k prostředí v různých oblastech světa*
- *umožňuje pochopení souvislostí mezi lokálními a globálními problémy a vlastní odpovědností ve vztazích k prostředí*
- *poskytuje znalosti, dovednosti a pěstuje návyky nezbytné pro každodenní žádoucí jednání občana vůči prostředí*

³⁴ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2005 (se změnami provedenými k 1. 7. 2007) [cit. 5. května 2010], s. 91 - 92. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>

- *ukazuje modelové příklady jednání z hledisek životního prostředí a udržitelného rozvoje žádoucích i nežádoucích*
- *napomáhá rozvíjení spolupráce v péči o životní prostředí na místní, regionální, evropské i mezinárodní úrovni*
- *seznamuje s principy udržitelnosti rozvoje společnosti.*
- *učí hodnotit objektivnost a závažnost informací týkajících se ekologických problémů*
- *učí komunikovat o problémech životního prostředí, vyjadřovat, racionálně obhajovat a zdůvodňovat své názory a stanoviska*
- *přispívá k vnímání života jako nejvyšší hodnoty*
- *vede k odpovědnosti ve vztahu k biosféře, k ochraně přírody a přírodních zdrojů*
- *vede k pochopení významu a nezbytnosti udržitelného rozvoje jako pozitivní perspektivy dalšího vývoje lidské společnosti*
- *podněcuje aktivitu, tvořivost, toleranci, vstřícnost a ohleduplnost ve vztahu k prostředí*
- *přispívá k utváření zdravého životního stylu a k vnímání estetických hodnot prostředí*
- *vede k angažovanosti v řešení problémů spojených s ochranou životního prostředí*
- *vede k vnímavému a citlivému přístupu k přírodě a přírodnímu a kulturnímu dědictví*

4.6.6 Mediální výchova

Funkcí Mediální výchovy je poskytnutí dovedností týkajících se mediální gramotnosti. Mediální gramotností rozumíme dovednosti potřebné k orientaci v mediálních produktech, kritická analýza a vnímání informací poskytovaných různými masovými médii (televizní a rozhlasové vysílání, internet, tisk, knihy, telekomunikace, aj.).

Mediální výchova³⁵:

- *přispívá ke schopnosti úspěšně a samostatně se zapojit do mediální komunikace*
- *umožňuje rozvíjet schopnost analytického přístupu k mediálním obsahům a kritického odstupu od nich*
- *učí využívat potenciál médií jako zdroje informací, kvalitní zábavy i naplnění volného času*
- *umožňuje pochopení cílů a strategií vybraných mediálních obsahů*

³⁵ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2005 (se změnami provedenými k 1. 7. 2007) [cit. 5. května 2010], s. 94. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>

- *vede k osvojení si základních principů vzniku významných mediálních obsahů (zvl. zpravodajských)*
- *umožňuje získat představy o roli médií v klíčových společenských situacích a v demokratické společnosti vůbec (včetně právního kontextu)*
- *vytváří představu o roli médií v každodenním životě v regionu (v lokalitě)*
- *vede k rozeznávání platnosti a významu argumentů ve veřejné komunikaci*
- *rozvíjí komunikační schopnost, zvláště při veřejném vystupování a stylizaci psaného a mluveného textu*
- *přispívá k využívání vlastních schopností v týmové práci i v redakčním kolektivu*
- *přispívá ke schopnosti přizpůsobit vlastní činnost potřebám a cílům týmu*
- *rozvíjí citlivost vůči stereotypům v obsahu médií i způsobu zpracování mediálních sdělení*
- *vede k uvědomování si hodnoty vlastního života (zvláště volného času) a odpovědnosti za jeho naplnění*
- *rozvíjí citlivost vůči předsudkům a zjednodušujícím soudům o společnosti (zejména o menšinách) i jednotlivci*
- *napomáhá k uvědomění si možnosti svobodného vyjádření vlastních postojů a odpovědnosti za způsob jeho formulování a prezentace*

5 Tvorba ŠVP

Tvorbu jednotlivých vzdělávacích programů školám usnadnil tým autorů RVP ZV vytvořením již výše zmiňovaného *Manuálu pro tvorbu školních vzdělávacích programů*. Manuál popisuje potřebu tvořit tyto programy, popisuje přípravnou fázi tvorby a nejrozsáhleji pak tvorbu samotnou. V poslední části pak odpovídá na často kladené otázky související s touto tematikou. Manuál také zdůrazňuje, že podstatné jsou účelnost, využitelnost a srozumitelnost.

5.1 Motivace ke změnám

Prvním krokem přípravné fáze by měla být motivace ke změnám, které RVP přináší. Důležitou roli zde hraje pochopení a to nenásilnou formou. Manuál doporučuje například formu otevřené diskuze o podstatě změny, její potřebě, přínosu a možnostech, které přináší. Tento krok by měl učinit ředitel školy či nějaká osoba

zvenčí (např. lektor). Dobrá motivace se pak projeví vysokou angažovaností kolektivu při tvorbě vzdělávacího programu.

5.2 Důkladné prostudování RVP ZV

Dalším krokem je pak důkladné prostudování RVP ZV a to především nových částí, jako jsou cíle základního vzdělávání, klíčové kompetence, vzdělávací oblasti, průřezová témata a vzdělávací obsah. Na tuto část je třeba poskytnout dostatek času, studovat postupně a opakovaně.

5.3 Analýza podmínek školy

Následovat by poté měla analýza podmínek školy, která stanoví výchozí situaci školy. K analýze je možné využít jednak stávající dokumenty (např. Výroční zprávu, Inspekční zprávu, dřívější dotazníky), jednak informace nové (např. z dotazníků, rozhovorů, pozorování, diskuzí). ŠVP by se měl opírat o výsledky této analýzy.

5.4 Plán tvorby ŠVP

Samotnou tvorbu ŠVP by měl také předcházet plán tvorby, spočívající v personálním, časovém a obsahovém plánu tvorby ŠVP. Školy by si zde měly zvolit hlavního koordinátora³⁶ tvorby ŠVP, kýmž může být ředitel školy nebo někdo z pedagogického sboru, disponující přirozenou autoritou a nadšením pro změny. Na některých pilotních školách vytvořili i funkci oponenta, čili někoho, kdo není spjat s tvorbou ŠVP, pouze oponuje. Nutné je také vytvoření jednotlivých týmů, zabývajících se obecnou částí, jednotlivými předměty, celkovou úpravou textu a

³⁶ činnost koordinátora viz příloha II

vymezení odpovědností za tyto části. Důležité je také práci v daných dvou letech vhodně časově naplánovat.

5.5 Samotná tvorba ŠVP

Při vlastní tvorbě ŠVP doporučuje *Manuál* postupovat podle struktury ŠVP³⁷:

- 1) Identifikační údaje
- 2) Charakteristika školy
- 3) Charakteristika školního vzdělávacího programu
- 4) Učební plán
- 5) Učební osnovy
- 6) Hodnocení žáků a autoevaluace školy

5.5.1 Identifikační údaje

Identifikačními údaji jsou zde myšleny název ŠVP, ve kterém musí být jasně řečeno, že jde o vzdělávací program pro základní vzdělávání a který může obsahovat i motivační název (např. Škola pro všechny, Škola pro život, Radostné učení, Škola dílnou lidskosti, aj.). Dále pak názvy institucí, kontakty, jméno ředitele školy, platnost dokumentu, popř. jméno koordinátora ŠVP.

5.5.2 Charakteristika školy

Charakteristika školy vychází z výše zmíněné analýzy školy a měla by obsahovat základní informace o škole. Těmi jsou velikost, kapacita, strukturovanost, umístění školy, dostupnost, vybavení a možnosti školy. Charakterizován by zde měl být i pedagogický sbor, jeho zkušenosti a schopnosti. Nedílnou součástí

³⁷ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základní vzdělávání* [online]. Praha, 2007 [cit. 15. května 2010]. s. 24, Dostupný z WWW: <http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_12_1.pdf>

charakteristiky školy jsou i informace o projektech, na kterých se škola podílí, mezinárodní spolupráce školy a spolupráce s rodiči žáků.

5.5.3 Charakteristika školního vzdělávacího programu

V charakteristice ŠVP by mělo být popsáno zaměření školy, tedy co je pro danou školu ve vzdělávání důležité, jakým směrem se škola zaměří, jaké jsou její priority, výchovné a vzdělávací strategie, zabezpečení výuky žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a začlenění průřezových témat.

5.5.4 Učební plán

Základní informace o organizaci vyučovacích předmětů popisuje učební plán. Zde je nutné zařadit jednotlivé vzdělávací obsahy do konkrétních vyučovacích předmětů, a to předmětů povinných a volitelných. Je nutné také rozvrhnout, v jakých ročnících a s jakou časovou dotací budou jednotlivé předměty vyučovány. K učebnímu plánu, který by měl být zpracován formou přehledných tabulek, je vhodné připojit poznámky konkrétně specifikující vše podstatné.

5.5.5 Učební osnovy

Učební osnovy pak blíže rozpracovávají vzdělávací obsahy v rámci jednotlivých oborů. Měly by obsahovat především název vyučovacího předmětu, jeho charakteristiku a vzdělávací obsah. Název vyučovacího předmětu by měl být především v souladu s obsahem daného předmětu a srozumitelný všem, pro koho je ŠVP určen. V charakteristice předmětu by měla zahrnovat obsahové, časové a organizační vymezení předmětu, jeho výchovné a vzdělávací strategie (formy předmětu, časová dotace, místo realizace). Výchovné a vzdělávací strategie jsou vymezovány ke každé klíčové kompetenci. Jde o jakýsi souhrn pravidel, kterými se

řídí všichni učitelé daného předmětu. V rámci vzdělávacího obsahu vyučovacího předmětu jsou rozpracovány očekávané výstupy do jednotlivých ročníků, zařazení průřezových témat, mezipředmětových vztahů či kritéria hodnocení žáků v rámci daného předmětu.

5.5.6 Hodnocení žáků a autoevaluace školy

Poslední částí ŠVP je hodnocení žáků a autoevaluace školy. Hodnocení žáků není ničím novým. Žáci byli vždy hodnoceni na základě svých znalostí a dovedností. Přístup k jejich hodnocení by se však měl s nástupem RVP změnit a být součástí ŠVP. Hlavním cílem by mělo být žákovi poskytnout zpětnou vazbu se zřetelem, aby nedocházelo k rozdělení třídního kolektivu na ty úspěšné a neúspěšné. Postupně by také mělo dojít k oslabení motivační funkce hodnocení, jakožto jednou z motivací vnějších, kterou odborníci považují za špatný druh motivace vedoucí především ke špatným studijním návykům. Naopak by měla být výrazně posílena motivace vnitřní.

Hodnoceny by měly být především očekávané výstupy a současně s nimi i utváření klíčových kompetencí. Pravidla hodnocení by tedy měla³⁸:

- **vymežit způsoby hodnocení**, které budou na jednotlivých stupních (konkrétních ročnících, vyučovacích předmětech) při hodnocení žákova výkonu využívány (klasifikace, slovní hodnocení, kombinace obou)
- **stanovit kritéria hodnocení**, která budou pro jednotlivé způsoby hodnocení žákova výkonu obecně platná a při hodnocení využívaná

Pravidla by měla být vymezena pro celé vzdělávání, mohou však být vzhledem k jednotlivým stupňům blíže specifikována. Stejně jako na ostatních

³⁸ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základní vzdělávání* [online]. Praha, 2007 [cit. 15. května 2010]. s. 73, Dostupný z WWW: <http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_12_1.pdf>

částech ŠVP i na tvorbě pravidel hodnocení by se měli podílet všichni učitelé, neboť jsou to právě oni, kteří je budou muset dodržovat.

Jako způsob hodnocení RVP povoluje hodnocení pomocí klasifikace, slovní hodnocení, bodové či procentuální hodnocení. Doporučováno je hodnocení slovní, ale počítá se s tím, že na některých školách bude proces změny typu hodnocení trvat i několik let. Doporučovaným nástrojem je i žákovské portfolio, čili souhrn žákových prací, které dokumentují stav žákových dovedností a dokazují zvládnutí dané problematiky.

Důležitým nástrojem pro zkvalitnění i samotnou realizaci ŠVP je autoevaluace školy. Zde je důležité stanovit či vymezit³⁹:

1) Oblasti autoevaluace:

- *soulad realizovaného vzdělávacího programu s ŠVP*
- *individuální vzdělávací potřeby žáků*
- *spolupráce s rodinami žáků a širší komunitou*
- *výuka (efektivnost, používané nástroje, stimulující funkce, náročnost, prostor k tvůrčí činnosti žáků, k vyjadřování jejich názorů, dostatečné rozvíjení klíčových kompetencí)*
- *vyučovací a školní klima (jeho motivační funkce k učení a práci, vstřícnost a respekt žáků, učitelů i vedení školy, jejich vzájemná důvěra, bezpečnost prostředí)*
- *hodnocení žáků (podpora sebehodnocení žáků, rozmanitost nástrojů hodnocení, srozumitelnost kritérií hodnocení, poskytnutí potřebných informací žákovi)*

³⁹ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základní vzdělávání* [online]. Praha, 2007 [cit. 15. května 2010]. s. 79 - 88, Dostupný z WWW: <http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_12_1.pdf>

- *práce učitelů (jejich sebehodnocení, pomoc žákům, promyšlení aspektů výuky, spolupráce s rodiči a kolegy)*
- *vedení školy (schopnost vytvořit vhodné zázemí a klima učitelům, nakládání s prostředky, spolupráce s rodiči, organizacemi, úřady)*
- *výsledky vzdělávání (vědomosti, dovednosti a postoje žáků, jejich budoucí školy a povolání)*
- *materiální, technické, ekonomické a hygienické podmínky (podmínky k naplnění stanovených cílů)*

2) **Cíle a kritéria autoevaluace** – kromě hlavního cíle, kterým je zhodnocení stavu, by měly být určeny i cíle dílčí, jako například zvýšit podíl rodičů vyjadřujících spokojenost s prací školy, zvýšit účast rodičů na školních akcích, zvýšit kvalitu poradenství, aj. Cílů by nemělo být příliš mnoho a měly by být dosažitelné.

3) **Nástroje autoevaluace** – například:

- řízené rozhovory
- skupinové diskuze
- školní dokumentace
- dotazníky
- žákovské práce
- testy z nabídky agentur (SCIO, Kalibro, aj.)
- systematické sledování práce učitelů

4) **Časové rozložení evaluačních činností** – plán autoevaluace by měl být zohledněn příslušnými etapami autoevaluace:

- 1. etapa (v přípravné fázi ŠVP) – určení připravenost školy k tvorbě ŠVP

- 2. etapa (zahájena zavedením ŠVP) – průběžné sledování
- 3. etapa – zhodnocení dosažených výsledků na konci určitého období
- 4. etapa – završení autoevaluačních činností, slouží ke zhodnocení ŠVP jako celku

6 Shrnutí

Tato kapitola byla poslední kapitolou teoretické části této práce. Tímto bych chtěla stručně shrnout, s čím vším čtenáře tato část seznámila před přistoupením k části praktické.

V úvodu jsem se věnovala stručným přehledem reforem v českém školství s důrazem na Úlehlův systém, Malý školský zákon, Pokusné školy a Příhodovskou reformu.

V druhé části již byla popsána současná reforma českého školského systému, důvody její realizace a konkretizována byla vůči jednotlivým stupňům českého školství.

Základní terminologii se věnovala další část této práce. Seznámila čtenáře s termíny, jako jsou reforma, RVP a ŠVP, rozebrány byly také jednotlivé části RVP a to cíle základního vzdělávání, klíčové kompetence, vzdělávací oblasti a průřezová témata.

Poslední část popsala tvorbu školních vzdělávacích programů a jejich možnosti. Bylo ukázáno, že tvorba ŠVP je věcí složitou a časově náročnou, kde důležitou roli hraje dodržení doporučeného postupu a dobrá spolupráce pedagogického sboru. Zkušenostmi některých základních škol s tvorbou a vlastní realizací ŠVP se bude zabývat část následující, výzkumná.

7 Výzkum

7.1 Cíl výzkumu a jeho hypotéza

7.1.1 Cíl výzkumu

V roce 2005 proběhlo pod vedením Ludmily Prokešové a Renaty Jandové z Katedry pedagogiky a psychologie PFJ CU dotazníkové šetření, které bylo zaměřeno na zjištění reálných postojů učitelů 1. stupně základních škol k RVP ZV v období před tvorbou školních vzdělávacích programů⁴⁰. Nynější výzkum svým způsobem navazuje na toto dotazníkové šetření.

Tvorba a realizace ŠVP s sebou přináší i značná úskalí a názorové střety. Již období příprav přineslo značnou kritiku na adresu státu (resp. MŠMT). Cílem tohoto výzkumu je porovnat zkušenosti některých základních škol s tvorbou a realizací ŠVP a vymezit především problematické části tvorby či realizace.

Budu se snažit zmapovat stav informovanosti v období před realizací ŠVP, celkovou atmosféru škol, postoje učitelů a jejich očekávání či obavy z vlastní realizace a samozřejmě také jejich postoj k RVP jako takovému a ochotu podílet se i nadále na změnách. Zjišťovány budou také změny těchto aspektů vzhledem k předešlému šetření, což by mělo pomoci ke konkrétnějšímu zmapování celé situace, resp. zmapování budoucí funkčnosti celé reformy. Domnívám se totiž, že nejsou-li ze strany učitelů pochopeny smysl a záměr této transformace, a priori to znamená, že k žádné změně fakticky dojít nemůže.

⁴⁰ PROKEŠOVÁ, Ludmila, JANDOVÁ, Renata. RVP pro ZV z pohledu učitelů ZŠ. JANDOVÁ, Renata, et al. *Příprava učitelů a aktuální proměny v základním vzdělávání*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2005. s. 27

7.1.2 Hypotézy

K naplnění cíle byly stanoveny následující hypotézy, které byly ověřovány prostřednictvím dotazníku.

H1: Učitelé nesouhlasí se současnou reformou školství.

H2: Učitelé nemají dostatek informací o změnách, které mají přinést RVP.

H3: Učitelé by uvítali možnost dalšího vzdělávání v této oblasti.

Domnívám se totiž, že i přes to, že výzkum probíhal v době zavádění ŠVP, učitelé stále reformu vnitřně odmítají a stále nejsou dostatečně informováni. Protože jsou však nuceni podle RVP pracovat, rádi by se v tomto ohledu dále vzdělávali.

7.2 Metoda výzkumu

Mým záměrem bylo použít analýzu kvantitativního charakteru. Z tohoto důvodu jsem pro výzkum použila metodu dotazníkového šetření.

Dotazník⁴¹ byl s drobnými změnami převzat z výše zmíněného šetření, na které má práce navazovala. Jeho nedílnou součástí byly instrukce k vyplnění a záruka anonymity jednotlivým respondentům.

První část dotazníku se věnovala okruhu respondentů. Její funkcí bylo zmapovat působiště respondentů, čili velikost školy, na které respondenti působí, počet prvostupňových učitelů, vzdělávací program, podle kterého škola pracuje.

Stěžejní část dotazníku se pak ptá na otázky, sloužící k verifikaci či falsifikaci jednotlivých hypotéz. Připojena byla i část sloužící k vyjádření vlastního názoru respondentů.

Dotazník byl dále zpracován pomocí datové tabulky, rekódován a vyhodnocen pomocí kontingenčních tabulek a slovní interpretace výsledků.

⁴¹ dotazník přiložen jako příloha III.

7.3 Průběh šetření a výběrový soubor

Samotné šetření probíhalo v době od září do prosince roku 2007, čili v době, kdy se již předpokládaly první zkušenosti se zaváděním školních vzdělávacích programů do praxe. Vznikla tak možnost postihnout nejen proces tvorby spolu s vymezením své problematické části, ale i ony předpokládané první zkušenosti.

Dotazník jsem se rozhodla rozeslat formou e-mailu a to ze dvou důvodů. Tím prvním byla možnost postihnout tak co největší možnou oblast a oslovit tak co největší počet respondentů, což se však ukázalo jako neefektivní. Druhým důvodem pak byla jistá „dobrovolnost vyplnění dotazníku“, kterou tato forma poskytuje. Z vlastní zkušenosti se totiž domnívám, že dotazníky předložené „povinně“ k vyplnění nejsou tak relevantní.

Výběrovým souborem se tedy stali učitelé využívající elektronickou poštu a ochotní dotazník vyplnit.

První problémy nastaly již při vyhledávání kontaktů. Značné množství základních škol totiž dosud nemá své internetové stránky a velkému procentu z těch, jež je mají, chybí elektronické kontakty na jednotlivé členy pedagogického sboru. Námětem k zamyšlení se mi zde tedy stal fakt, jde-li v tomto ohledu naše školství „s dobou“. Vždyť elektronická komunikace je bezesporu nejrychlejší a nejefektivnější formou komunikace. Máme-li ve školství dostatečně využívat moderních technologií, nemělo by snad toto být základem?

Jak již bylo naznačeno, návratnost dotazníků byla překvapivě nízká. Vzhledem k množství dotazníků rozeslaných ji však nemohu procentuálně vyjádřit. Podařilo se shromáždit celkem 55 řádně vyplněných dotazníků.

Již ze způsobu šíření dotazníků je zřejmé, že učitelé dotazník vyplňovali sami. Pro usnadnění byl připraven tak, aby stačilo jen kliknutím vyznačit požadovanou odpověď, případně doplnit text na místa k tomu určená.

7.4 Analýza sbíraných dat

V této kapitole se věnuji analýze sbíraných dat. Nejprve se zaměřím na část první, okruh respondentů, poté na jejich samotné názory a postoje.

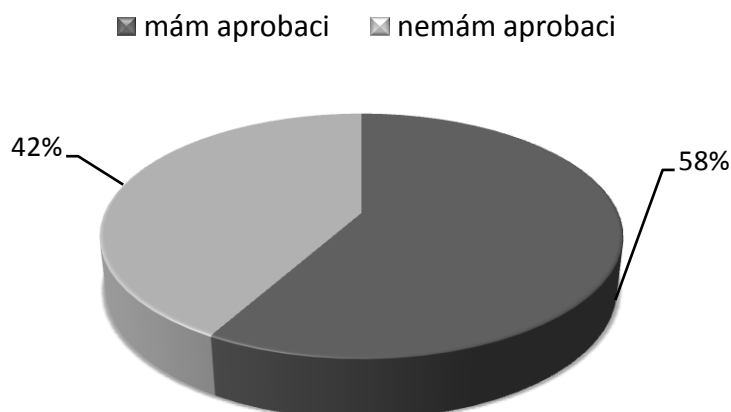
Velikost školy na které respondenti působí			
	menší (do 250 žáků)	středně velká (do 500 žáků)	velká (nad 500 žáků)
počet respondentů	17	33	5

Tabulka č. 1

Z tabulky je patrné, že ochotni dotazník vyplnit byly především učitelé středně velkých škol, což bylo 60% ze všech respondentů. Dále bylo zjištěno, že všichni respondenti pracovali před zavedením ŠVP podle programu Základní škola. Bohužel jen dva z dotázaných byli učitelé školy pilotní a překvapivě na tuto otázku neodpovědělo 7 respondentů, tedy 12,7%. Myslím si, že jediným vysvětlením může být neznalost termínu „pilotní škola“.

Jedním z problému, o kterých se stále vede diskuze, je patřičná aprobovanost učitelů.

Aprobovanost učitelů

Graf č. 1

Z našeho počtu respondentů bylo pouze 58% učitelů s patřičnou aprobací, což je množství překvapivě malé. Nejvyšší počet záporných odpovědí se objevil u učitelů působících na středně velkých školách, ale neodrážel se zde počet let praxe. Podle mého názoru je nedostatečná aprobovanost způsobena převážně nedostatkem učitelů. Obzvláště učitelé jazyků a informačních technologií dnes dávají přednost lukrativnějším pracovním nabídkám. MŠMT se stále snaží tento problém řešit. Nejnovějším mezníkem pro započítání studia neaprobovaných učitelů by měl být rok 2014. Obávám se však, že dojde k opětovnému odložení tohoto mezníku.

Stěžejní pro vyhodnocení první hypotézy byla otázka č. 3 dotazníku, čili „Někteří učitelé nebo i celé učitelské kolektivy soudí, že RVP představuje reformu, která je v našem školství zbytečná, protože jeho úroveň ve srovnání s jinými zeměmi není špatná“. Rozložení odpovědí na tuto otázku bylo následující:

souhlasím	částečně souhlasím	nesouhlasím	nechci se vyjádřit
20	20	7	2

Tabulka č. 2

Je zřejmé, že 72,7% respondentů tedy se současnou reformou vnitřně nesouhlasí. V předcházejícím šetření to bylo celých 75%, z čehož vyplývá, že

v tomto ohledu se situace bohužel vůbec nezměnila. Přímá souvislost s velikostí školy či délkou praxe nebo aprobovaností se bohužel neprojevila.

Některé z důvodů souhlasu učitelů se zbytečností reformy:

- „Kdo chce děti rozvíjet a věnovat se jim, ŠVP a RVP nepotřebuje. Jen ho svazují. I když se říká, že učitel má právě možnost větší volnosti.“
- „RVP směřuje ke změnám. Učitel, který učí dobře a rád, toho RVP spíše omezuje. Dobrý učitel pro žáky žije a rozvíjí je po všech stránkách. Ten, koho to nebaví, tomu RVP nepomůže.“
- „Po přečtení knihy Zdeněk Matějčka *Psychologické eseje z konce kariéry* mám pocit, že celé ŠVP je zcela zbytečné, protože to, co se velmi těžce a uměle šroubuje a vymýšlí, existuje ve škole odedávna.“

První hypotéza byla tedy verifikována.

Určitým způsobem se k těmto názorům musím přiklonit. Také mám pocit, že způsob výuky stanovený RVP není ničím novým, že dobrý učitel takto pracoval vždy. Domnívám se, že RVP přináší spíše bližší specifikaci toho, jak by měl být proces vyučování správně pojat.

O platnosti druhé hypotézy vypovídaly otázky č. 1 a 2. Otázka, „zda-li se učitelé domnívají, že o změnách, které přináší ŠVP, mají dosud velmi málo informací“, je zastoupena následující tabulkou:

Informovanost o změnách			
souhlasím	částečně souhlasím	nesouhlasím	nevím/nemohu posoudit
26	18	6	1

Tabulka č. 3

Celkem 44 z dotázaných (tedy 80%) má pocit, že o změnách nejsou dosud dostatečně informováni. V tomto ohledu je patrný jistý pokrok oproti šetření

předcházejícímu. V něm byl tento názor totožný pro 97,7% respondentů. I přes mírné zlepšení je tento stav možné pokládat za alarmující. U druhé hypotézy tak došlo k její verifikaci.

Zde vidím možný důvod nepřijetí reformy pedagogickou obcí a zároveň i jeden z důvodů, proč by nemusela být reforma efektivní, totiž malou informovanost učitelů. Je zřejmé, že pokud učitelé nemají dostatek informací, nemohou, jak již bylo řečeno, dostatečně pochopit smysl a cíl reformy. Myslím si však, že v tomto ohledu může být vina svalována pouze a zase jen na pedagogy samotné. Není totiž pravdou, že neměli k informacím dostatečný přístup. Záleželo pouze na jejich ochotě věnovat se studiu v této oblasti. Možným nedostatkem mohla být nízká motivace k této činnosti, a to jak ze strany MŠMT tak vedení škol.

Učitelé se domnívají, že v rámci RVP jde především o změny týkající se změn souvisejících s řízením výuky (45,5%) a změny v osnovách předmětů (43,6%). Nedostatečnou informovanost zde přiznalo jen 12,7% respondentů. Větší přínos výuky podle ŠVP pro žáky zásadně odmítlo 29,1% dotazovaných, což v porovnání s otázkami přijetí reformy a informovanosti není tak mnoho.

Další otázky dotazníku se týkaly názorů na RVP a tvorbu ŠVP.

Převažuje část učitelů (43,7%), kteří si myslí, že pro tvorbu ŠVP a jeho následné uvedení do praxe, by mohly být výhodou alternativní programy, podle kterých škola dosud pracovala. 30,1% učitelů se domnívá, že by tomu tak mohlo být pouze v něčem a 25,5% je toho názoru, že alternativní programy výhodou nejsou. V tomto ohledu se přikláním k první části učitelů, protože alternativní školy mají jistě mnohem větší zkušenosti týkající se záměrů RVP.

Z dotazníku také vyplývá, že se převážná část výběrového souboru (76,3%) ztotožňuje s názorem, že by se alespoň prvostupňoví učitelé měli seznámit se

školním vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání. Zajímavý je zde fakt, že ačkoli většinou reforma přijata nebyla, ve smyslu zbytečnosti ŠVP pro PV se nevyjádřil žádný z dotázaných.

K zamyšlení nad vhodným pojetím reformy mě vedla i otázka, zda se učitelé domnívají, že jde o změny spíše formálního charakteru a že bude nejlépe využívat obsah z dosud používaných osnov. Respondenti zde odpověděli takto:

souhlasím s tímto postupem	bude to možné pouze částečně	bude záležet na každém učiteli	nesouhlasím	nedovedu posoudit
15	5	31	3	1

Tabulka č. 4

Z tabulky je zřejmé, že jistý způsob využívání dosud používaných osnov je schvalován 92,1% respondentů, byť jde o užití úplné, částečné, z čehož nejvýznamnější část tvoří názor, že to bude záležet na každém učiteli. Názor byl odmítnut pouze 5,4%. Tento stav však není překvapující, neboť naprosto koresponduje s otázkami přijetí reformy a informovaností učitelů.

89,1% učitelů výběrového souboru pokládá očekávané výstupy v jednotlivých předmětech jen za jiné označení pro vědomosti a znalosti žáků. Pouze 9,1% respondentů se domnívá, že tomu tak není. I tento jev lze podle mého názoru pokládat za přirozené východisko nedostatku informací.

Pozitivní je, že 76,4% učitelů přivítala určitou redukci učiva, díky čemuž je jim vytvořen prostor pro větší působení na žáky. Pouze 23,6% dotázaných si myslí, že se ani v tomto ohledu nic nezmění.

Zprostředkování žákům učivo způsobem, kterým až doposud byli zvyklí používat, schválilo 85,5% učitelů a zbylých 14,5% souhlasilo s malými změnami, které budou muset udělat.

Termín kompetence žáků je podle názoru 78,2% respondentů srovnatelný s pojmy znalosti, vědomosti a dovednosti žáků. Pro 18,2% má pak význam částečně či úplně jiný.

Z úst učitelů byly dost často slyšet obavy z hodnocení očekávaných výstupů. Ty však výzkum nepotvrdil. 50,9% respondentů se domnívá, že má dostatek příležitostí k poznání žáků, tudíž tyto obavy nepokládá relevantní, 16,4% si myslí, že rozhodující i nadále bude klasifikace. Hodnocení se však stále obává 32,7% dotazovaných. Nejčastějším důvodem obav z hodnocení je podle učitelů nedostatek času ve vyučovací jednotce. Pouze jeden respondent zásadně odmítá vhodnost hodnocení slovního, což je podle mého názoru faktem pozitivním. I tento respondent se domnívá, že „v jedné hodině (45 minut) toho příliš nestihnete“.

O platnosti poslední hypotézy rozhodovala především otázka č. 16. Na otázku, zda by uvítali možnost nějaké formy dalšího vzdělávání, učitelé odpověděli takto:

ano	spíš ano	spíš ne	zásadně ne
37	12	6	0

Tabulka č. 5

I přes velké procento učitelů odmítajících reformu je s podivem, že převážná část z nich (89,1%) by v zásadě uvítala možnost dalšího vzdělávání, což však bylo jedním z východisek výzkumu. I tato otázka naprosto koresponduje s šetřením předchozím a byla tak verifikována i třetí hypotéza výzkumu.

Většina učitelů by pak preferovala formu seminářů a dílen zaměřených především na výcvik nových dovedností. Nejraději by pak volili možnost setkání kolektivu učitelů, kteří učí ve stejné třídě, přičemž mohou být i z různých škol. S jen o málo menším ohlasem se shledal názor, že nedávají přednost žádné z uvedených forem.

7.5 Diskuse

Z výsledků šetření je patrné, že ve srovnání s totožným výzkumem probíhajícím v období příprav RVP bohužel nedošlo k významným změnám. Současná reforma stále nebyla učiteli vnitřně přijata, což je dle mého názoru způsobeno převážně nízkou informovaností učitelů. V žádné otázce nebyla prokázána úzká spojitost odpovědí s velikostí školy působení ani s délkou praxe učitelů či jejich aprobovaností.

Zásadním problémem tvorby ŠVP se tak ukázal a být její první krok, čímž je motivace ke změnám. Domnívám se, že výrazně svědomitěji se mělo k této části postavit samotné vedení škol, jehož podstatnou funkcí je řídit a motivovat tým pracovníků. Bylo to také právě vedení školy, které podle výsledků ve značné části škol připravovalo ŠVP, tudíž zde nemohlo dojít k potřebné „týmové spolupráci“ všech učitelů.

Podle mého názoru je to, co nazýváme reformou českého školství, jen jakýmsi logickým vyústěním reformy, která měla přijít. V první řadě mělo jít o reformu vysokého školství, resp. Pedagogických fakult, a to od přijímacího řízení až po obsahovou stránku studia. Na Pedagogické fakulty jsou přijímáni převážně studenti, kteří se na svůj vysněný obor nedostanou. Mnozí jsou přijati bez jakýchkoli přijímacích zkoušek či pohovorů. Pro spoustu z nich je to „levná šance“ jak získat vysokoškolský diplom. To pak zákonitě vyústí v to, že Pedagogické fakulty produkují velké množství absolventů, kteří do školství nikdy nenastoupí či pod nátlakem dnešní vysoké nezaměstnanosti zvolí „jistotu“ tohoto povolání. Pokud jde o obsahovou stránku studia, měl by být kladen důraz především na výchovu dobrých učitelů. Tedy zabývat se více pedagogikou a psychologií (s důrazem na didaktiku a

praktické problémy). Stále je mnoho věcí, se kterými se student poprvé setká až při nástupu do onoho vysněného zaměstnání, a to podle mého názoru není správné.

Studenti by se tedy měli hlavně naučit učit. Tedy tak, jak to chce dnešní reforma, resp. tak, jak by to mělo být.

8 Závěr

Tato práce v první své části popisuje reformu českého školství. Nejprve se ohlédla za stručnou historii reformátorství v Čechách a dále se věnovala právě probíhající reformě, tedy Rámcovému vzdělávacímu programu. Vysvětleny byly pojmy, které reforma přináší, jako samotný RVP, ŠVP, cíle základního vzdělávání, klíčové kompetence, vzdělávací oblasti a průřezová témata. Popsán byl také postup při tvorbě a možnosti školních vzdělávacích programů.

V druhé části jsem se formou výzkumu pokusila zmapovat zkušenosti, názory a postoje učitelů k současné reformě českého školství a najít problematické části tvorby vzdělávacích programů.

Ukázalo se, že reforma učiteli doposud vnitřně přijata nebyla, jejich informovanost není dostatečná, ale uvítali by možnost dalšího vzdělávání v této oblasti.

9 Anotace

V současné době probíhá v naší společnosti rozsáhlá transformace celého školského systému. Od září 2007 se zavádí do všech základních škol školní vzdělávací programy. Tato diplomová práce se zabývá shromážděním zkušeností základních škol s tvorbou školních vzdělávacích programů a prvními praktickými zkušenostmi s jejich realizací.

První část této práce se věnuje historii reforem českého školství, vymezuje základní terminologii, rozebírá jednotlivé části RVP a popisuje tvorbu ŠVP.

Další část se věnuje vlastnímu výzkumu, kde jsou metodou dotazníků porovnávány zkušenosti některých základních škol s tvorbou a realizací ŠVP. Výzkum je zaměřen především na problematiku části samotné tvorby a realizaci.

Abstract

Nowadays, the extensive transformation of the whole school system is taking place in our society. School curriculum is introduced into all primary schools since September 2007. This diploma thesis is focused on accumulated experience of primary schools with the creation of school curriculum and the first practical experience with its implementation

The first part of this thesis is devoted to the history of Czech education reforms, defines the basic terminology, discusses the different parts of general educational program and describes the creation of school curriculum.

Another part is devoted to the research where we compare the experience of some primary schools with the creation and the implementation of school curriculum. In this case, it is used the method of questionnaires and observation. The research is mainly focused on the problems of its own making and implementation.

10 Seznam použitých zdrojů

10.1 Použitá literatura

- HRONEK, Josef. *Reforma národní školy československé*. Praha: Cyrilometodějské knihkupectví G. Francla, 1935. 139 s.
- SKALKOVA, Jarmila. *Pedagogika a výzvy nové doby*. Brno: Paido, 2004. 158 s. ISBN 80-7315-060-3
- SOMR, Miroslav. Škola a učitelé v proměnách času. JANDOVÁ, Renata, PROKEŠOVÁ, Ludmila, et al. *Šedesát let vzdělávání pedagogů na jihu Čech v reflexi současné reformy školství*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2008. 148 s. ISBN 978-80-7394-113-0
- PROKEŠOVÁ, Ludmila, JANDOVÁ, Renata. RVP pro ZV z pohledu učitelů ZŠ. JANDOVÁ, Renata, et al. *Příprava učitelů a aktuální proměny v základním vzdělávání*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2005. 198 s. ISBN 80-7040-789-1
- VÁŇOVÁ, Růžena. *Československé školství ve 30. letech (Příhodovská reforma)*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1995. 40 s. ISSN 0862-4461
- UHLÍŘOVÁ, Jana. *Problémy československé školské reformy v meziválečném období*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2004. 160 s. ISBN 80-7290-196-6 (1. sv.)
- MŠMT ČR. *Na startu školské reformy*, díl I. Vzdělávání v roce 2007 v datech. Praha: Tauris, 2008. 111 s. ISBN 978-80-211-0560-7
- MŠMT ČR. *Na startu školské reformy*, díl II. Vzdělávání v roce 2007 v tématech. Praha: Tauris, 2008. 49 s. ISBN 978-80-211-0559-1
- MŠMT ČR. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Bílá kniha*. Praha: Tauris, 2001. 98 s. ISBN 80-211-0372-8
- PASCH, Marvin, et al. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině: jak pracovat s kurikulem*. Praha: Portál, 1998. 424 s. ISBN 80-7178-127-4
- VÚP v Praze. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. Plzeň: Tiskárna Bílý slon, s. r. o., 2007. 95 s. ISBN 978-80-87000-07-6
- PRŮCHA, Jan. *Proměny vzdělávání v mezinárodním kontextu*. Praha: Karolinum, 1992. 155 s. ISBN 80-7066-546-7

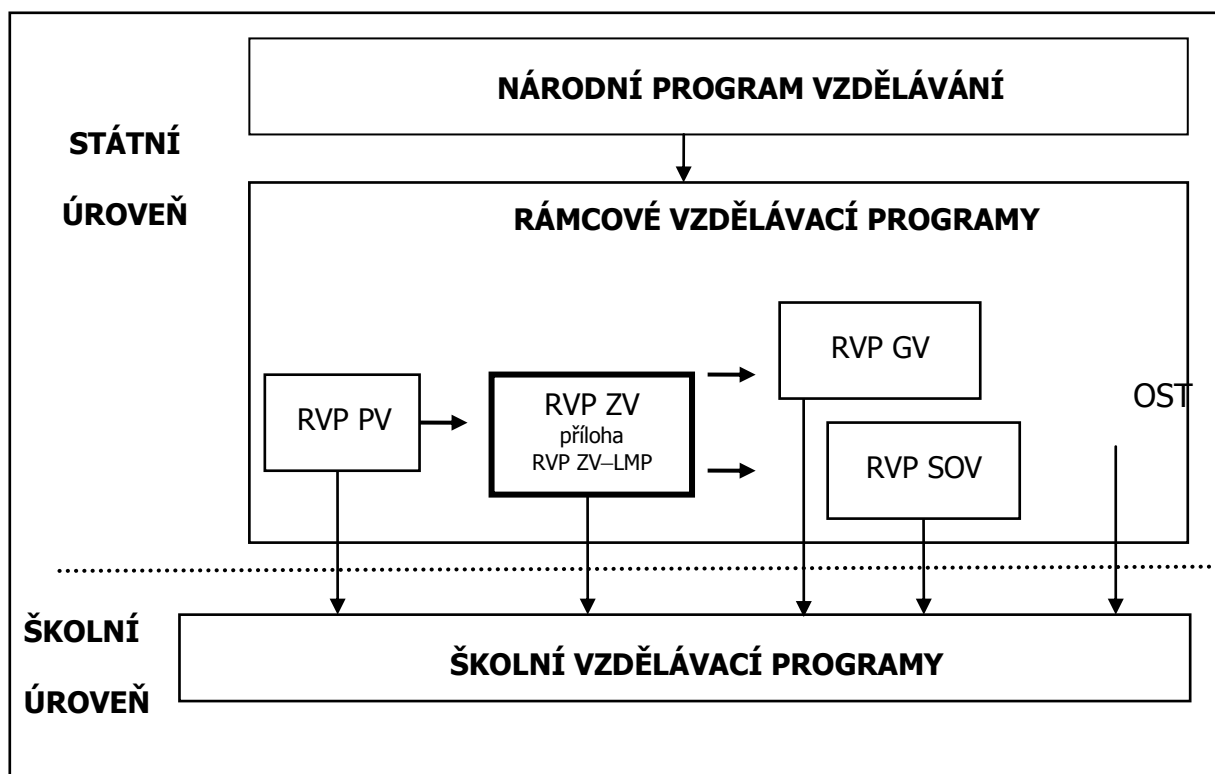
- KOUCKÝ, Jan, et al. *České vzdělání a Evropa*. Praha: Tauris, 1999. 88s. ISBN 80-211-0312-4

10.2 Internetové zdroje

- SOUČKOVÁ, Sylva. *Masarykův lid 1/2004: František Drtina - filozof humanity a člověk* [online]. Hradec Králové: Masarykova společnost, 2004
Dostupný z WWW:
<http://www.masarykovaspolecnost.info/masarykovaspolecnost/ml0401_04.htm>
- SVATOŠ, Tomáš. *Reformní pedagogické hnutí v meziválečném Československu* [online]. 11 s. Dostupný z WWW:
<http://lide.uhk.cz/pdf/ucitel/svatoto1/Publikace_download/Reform_Pg_clanek_katedra.pdf>
- SVOBODOVÁ, Jarmila. *Výběr z reformních i současných edukačních koncepcí* [online]. Brno, 2009. 55 s. Dostupný z WWW:
<http://www.ped.muni.cz/wedu/Body/Stud_mat/ALP1/alter_ped.doc>
- MŠMT ČR. *Desatero školské reformy* [online]. Dostupný z WWW:
<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/desatero-skolske-reformy>>
- JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2005 (se změnami provedenými k 1. 7. 2007). 118 s. Dostupný z WWW:
<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>
- JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základní vzdělávání* [online]. Praha, 2007. 104 s. Dostupný z WWW:
<http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_12_1.pdf>
- NÁRODNÍ ZDRAVOTNICKÝ INFORMAČNÍ SYSTÉM. *Velký lékařský slovník* [online]. Dostupný z WWW:
<<http://lekarske.slovníky.cz/pojem/narodni-zdravotnicky-informacni-system>>

11 Přílohy

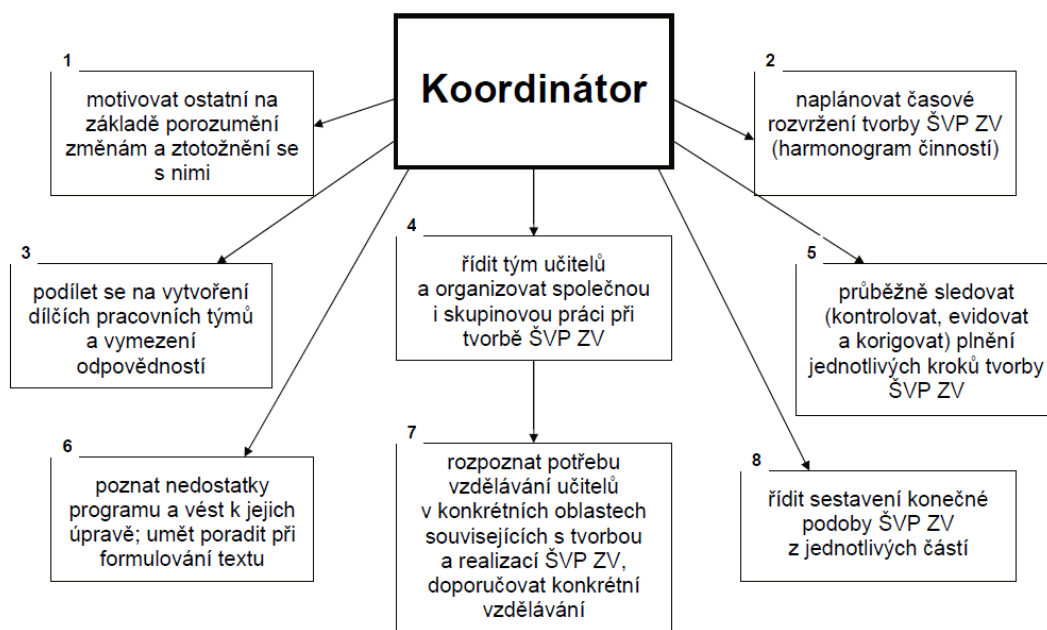
11.1 Příloha I – Systém kurikulárních dokumentů⁴²

⁴² JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2005 (se změnami provedenými k 1. 7. 2007) [cit. 5. května 2010], s. 1. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>

11.2 Příloha II – Činnost koordinátora⁴³

Činnosti, které by měl zvládnout koordinátor tvorby ŠVP ZV

⁴³ JEŘÁBEK, Jaroslav, TUPÝ, Jan, et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základní vzdělávání* [online]. Praha, 2007 [cit. 15. května 2010]. s. 21, Dostupný z WWW: <http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_12_1.pdf>

11.3 Příloha III – dotazník

Instrukce k vyplnění dotazníku:

Pokud není uvedeno jinak, označte, prosím, Vaši odpověď křížkem, případně doplňte. Rozhodnete-li se pro více odpovědí, očísľujte je podle významu, který jim přiřkládáte 1. – 5.

A)

- | | spíše menší
(do 250 žáků) | středně velká
(do 500 žáků) | velká
(nad 500 žáků) |
|---|------------------------------|--------------------------------|--------------------------|
| - Škola, na které působím, je | ☐ | ☐ | ☐ |
| - Na 1. stupni má učitelů. (doplňte počet) | | | |
| - Pracuje podle vzdělávacího programu | | | |
| ZŠ | | ☐ | |
| OŠ | | ☐ | |
| NŠ | | ☐ | |
| podle programu (doplňte) | | ☐ | |
| - <u>Je / není</u> ověřovací či pilotní školou pro ŠVP pro ZV. (nehodící se škrtněte) | | | |

B)

	mám aprobaci	nemám aprobaci
- Na 1. stupeň ZŠ	☐	☐
- Mám let praxe ve školství, z toho praxe na této škole. (doplňte)		

1) Učitelé ZŠ se domnívají, že o změnách, které mají přinést školní vzdělávací programy pro ZŠ, mají dosud velmi málo informací.

- | souhlasím | částečně souhlasím | nesouhlasím | nevím /
nemohu posoudit |
|--------------------------|--------------------------|--------------------------|----------------------------|
| ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |

2) RVP pro ZV přináší některé změny. Učitelé se zpravidla domnívají, že jde hlavně o tyto změny (můžete zvolit i více odpovědí, ale prosím, očísľujte je podle významu, který jim přiřadíte):

- změny v celkovém posuzování žáků
- změny v osnovách předmětů
- změny v nárocích na znalosti žáků
- změny, které souvisejí s řízením výuky
- změny, které souvisejí s klimatem třídy a školy
- nemyslím si, že je možné něco důrazně změnit
- nejsem tak informován(a), abych se mohl(a) vyjádřit

3) Někteří učitelé nebo i celé učiteléské kolektivy soudí, že RVP představuje reformu, která je v našem školství zbytečná, protože jeho úroveň ve srovnání s jinými zeměmi není špatná.

- souhlasím, protože
- částečně souhlasím
- nesouhlasím, protože
- nechci se vyjádřit

4) Na některých školách pracují podle různých (alternativních) programů. Myslíte si, že to pro tvorbu ŠVP a jejich uvádění do praxe mohla být pro tyto školy výhoda?

ano	spíše ano	pouze v něčem	spíše ne	určitě ne
☐	☐	☐	☐	☐

Nejvíce je podle mého názoru využitelný program
(doplňte, prosím, název, nebo program nějak charakterizujte)

5) Nejdříve byly zavedeny ŠVP pro předškolní vzdělávání. Jaký je Váš názor na požadavek, aby s ním byli seznámeni učitelé, kteří podle ŠVP začali pracovat v 1. třídou ZŠ?

- pokládám jej za zbytečný
- souhlasím
- částečně souhlasím
- záleží pouze na rozhodnutí učitele
- určité informace by měli mít všichni učitelé 1. stupně

RVP pro ZV pozměňuje dosavadní učební osnovy i nově strukturovaným obsahem vzdělávání. Tzn. „vzdělávací oblasti“ v sobě zahrnují zpravidla několik „oborů“ (předmětů). U každého z nich je stanoven vzdělávací obsah a očekávané výstupy. Pro primární vzdělávání jsou stanoveny pro 1. období (1. - 3. třída) a 2. období (4. - 5. třída).

- 6) Někteří učitelé se domnívají, že jde spíše o formální změny. Jako učiva, které je u RVP vymezeno pouze rámcově, bude nejlépe využívat konkrétní obsah (materiál) z dosud používaných osnov.**

souhlasím s tímto postupem	myslím, že to bude možné pouze částečně	bude záležet na každém učiteli	nedovedu posoudit	nesouhlasím
☐	☐	☐	☐	☐

- 7) Tzv. „očekávané výstupy“ v jednotlivých předmětech (tj. čeho má žák v daném období dosáhnout) je podle některých učitelů jen jiné označení pro vědomosti a znalosti žáků.**

souhlasím s tímto názorem	souhlasím pouze částečně	nedovedu posoudit	bude záležet na každém učiteli	nesouhlasím
☐	☐	☐	☐	☐

- 8) Máte pocit, že určitá redukce učiva (a trochu menší nároky na rozsah vědomostí žáků), kterou RVP pro ZV nabízí, vytváří větší prostor pro působení učitelů na žáky na příklad v oblasti soužití žáků ve třídě, na jejich vzájemné chování, na rozvoj jejich sociálních a emocionálních dovedností?**

myslím, že ano	myslím, že pouze částečně	bude záležet na každém učiteli	nevím, nedovedu posoudit	myslím, že ne, že nic nezmění
☐	☐	☐	☐	☐

- 9) Novou součástí obsahu výuky se stávají tzv. „průřezová témata“. Mají prolínat všemi předměty a ovlivňovat především postoje žáků. Prosím, vyjádřete svůj názor, zda mají na 1. stupni nějaký smysl.**

neznám / nedovedu posoudit	připomíná mi to tzv. mezipředmětové vztahy	jsou to pro žáky potřebné informace	mají smysl až na 2. stupni	myslím, že ne, že nic nezmění
☐	☐	☐	☐	☐

10) Bude podle Vašeho názoru možné zprostředkovávat žákům učivo způsobem, který jste až dosud ve výuce využíval(a)?

- ano, na 1. stupni se používá velká škála metod a prostředků
- ano, ale pouze částečně, budu je muset doplnit
o.....
- většinou ano, jen s malými změnami
- nedovedu posoudit

11) RVP pro ZV používá termín „kompetence žáků“. Je podle Vašeho názoru tento nově používaný termín srovnatelný s pojmy znalosti, vědomosti a dovednosti žáků?

ano	téměř ano	spíše ne	má dost jiný význam	nedovedu posoudit
☐	☐	☐	☐	☐

12) Někteří učitelé se domnívají, že při běžně vedené výuce žáci mohou některé kompetence (např. kompetence řešení problémů, kompetence komunikativní) jen těžko získávat.

souhlasím	částečně souhlasím	nesouhlasím	nemohu posoudit
☐	☐	☐	☐

13) Jsou podle Vašeho názoru oprávněné obavy, že hodnocení tzv. očekávaných výstupů u žáků je pro většinu učitelů nejnáročnější?

- ne, na 1. stupni je dost příležitostí k poznávání žáků
- ne, stejně zůstávají rozhodující známky – klasifikace
- ano, protože
- ne, protože
- nedovedu posoudit

14) Domníváte se, že výuka podle záměrů ŠVP pro ZV je pro žáky 1. stupně ZŠ větším přínosem než dosud?

- ano, protože
- spíše ano, protože
- pouze pro dobré žáky
- spíše ne, protože
- ne, protože
- nedovedu posoudit

15) RVP pro ZV zavádí pouze slovní hodnocení předmětů v oblasti Umění a kultura, Člověk a zdraví a Člověk a svět práce. Je podle Vašeho názoru vhodný způsob, jak zprostředkovat více zážitkové učení, pozitivní emoce, napomáhat k rozvoji tvořivosti?

- bude záležet na každém učiteli
- spíše ano, protože
- spíše ne, protože
- ne, známky pomáhají k lepší kázi žáků
- nedovedu posoudit

16) Příprava a uvádění ŠVP do praxe s sebou přináší i některé nové požadavky na práci učitelů. Uvítal(a) byste možnost nějaké formy dalšího vzdělávání?

ano	spíše ano	spíše ne	zásadně ne
☐	☐	☐	☐

17) Pokud jste zvolil(a) v minulé otázce odpověď ano nebo spíše ano, navrhuje, aby toto doplňující vzdělání bylo provedeno formou:

- příležitostně pořádaných seminářů a dílen
- po určitou dobu pravidelně organizovaných seminářů či dílen a bylo svým obsahem zaměřeno na:
- různá témata, která mi blíže objasní cíle, pojetí a principy základního vzdělávání v pojetí školního programu
- systematické probírání nových pojmů, se kterými se pracuje RVP při ZV (např. průřezová témata, očekávané výstupy nebo kompetence žáků)
- spíše na výcvik nových dovedností (např. sociálních)
- na změny v jednotlivých vzdělávacích oblastech a oborech a konkrétní didaktické postupy

(opět je možno zvolit více odpovědí a očíslovat je podle významu)

18) Kdybyste se měl(a) účastnit takového vzdělávání, dával(a) byste přednost

- setkávání v kolektivu učitelů ze „své“ školy (např. učitelé z 1. stupně ZŠ)
- setkávání kolektivu učitelů, kteří učí ve stejné třídě (mohou být z různých škol)
- žádné z uvedených možností nedávám přednost

19) Tvorba ŠVP pro ZV probíhala na různých školách různě. Tuto přípravu na vaší škole zajišťovali:

- „dobrovolníci“ za určitou finanční odměnu
- vedení školy a několik zkušených učitelů, kteří působí na stejném stupni
- malé pracovní týmy složené z učitelů, kteří působí na stejném stupni
- jiné organizace *(doplňte)*